

PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE
KAHETEISTKÜMNES ISTUNG

1. november 1991

Juhataja: Tere hommikust, lugupeetud kolleegid!
Kell on 11. Algab Põhiseadusliku Assamblee istung.

Palun istuge oma kohtadele! Kohaloleku kontroll.
Meid on kohal 24.

Eile kinnitasime päevakorra, millest jõudsime realiseerida kolm esimest päevakorrapunkti ja katkesta-
ma pidime 4. päevakorrapunkti arutelu põhjusel, et aeg, meie tööaeg, lõppes otsa. Me lubasime eile jätkata seal, kus jäi pooleli, aga pooleli jäi 4. päevakorrapunktis IV toimkonna põhiprobleemide hääletamine. IV toimkond palus läbi viia hääletamise kolmes põhiprobleemis. Nendest kaks said hääletatud, kolmas, viimane, mis puudutas presidendi veto-õigust, jäi aga käsitlemata. Seal alustamegi. Me teeme seda nii, nagu me kokku oleme leppinud, et kõigepealt saab sellest probleemist kõnelemiseks sõna toimkonna juht hr. Peet Kask, seejärel on võimalik talle esitada küsimusi, siis võtta sõna ja siis järgneb hääletamine. Hr. Kask, palun, Teil on sõna.

P. Kask: Lugupeetud hr. juhataja, kallid kolleegid! Ma värskendan mälu selles küsimuses, kuidas ta tekkis ja kuidas probleemi käsitlemine on seni käinud. Mäletatavasti hr. Adamsi eelnõus oli presidendi veto-õigus seotud tingimusega, et ta saab seda

kasutada, tähendab ta saab allkirja andmisest keelduda Riigikogu aktidele vaid juhul, kui need on vastuolus põhiseaduse või seadustega. Eriti see teine tingimus, vastuolus seadustega, ei kannatanud kriitikat ja vastuolu puhul põhiseadusega arvati, et ei peaks olema presidendi otsustada, vaid selleks peaks olema põhiseaduslik kohus, keegi peaks neid funktsioone kandma. Arvatavasti ülemkohus, nagu ma praegu aru saan, aga presidendi veto-õigus oli arutluse objektiks toodud ning komisjon otsustas selle tuua üldkogus hääletamisele, arutelule. Komisjon otsustas seda küsimust eelnevalt arutada ka III ja IV toimkonna ühisistungil, kus käis diskussioon, poolt-vastu argumentid. Nendest ülevaadet anda on mulle praegu natuke raske, sest vahepeal on tekkinud hulk uusi argumente ja ma räägin neist hiljem, siis, kui ma ise sõna võtan. Praegu ma räägin toimkonna esimehena. Toimkonnas arutatud argument oli, et Riigikogu hakkab esimestel aastatel kindlasti tööle väga tugeva ajapressingu tingimustes. Vaja on vastu võtta lühikese aja jooksul väga palju dokumente ja selletõttu tõenäoliselt võib kannatada ka nende dokumentide kvaliteet ja presidendi veto-õigust vaadatakse kui järelkontrolli, mis siis peaks need kõige jämedamad vead nagu üles leidma ja tagasi saatma parlamendile. Teisi argumente selle veto-õiguse poolt ma ei mäleta, aga loomulikult me avame diskussiooni. Need, kellel neid argumente on, saavad nende väljaütlemise võimaluse.

Veto-õiguse vastu oli ka argumente ja ma kavatsen nad esitada siis, kui ma ise sõna võtan. Ma teen seda täielikumalt, kui ma jõuaksin teha toimkonnas. Vahepeal oli võimalus veel ekspertidega nendes küsimustes vestelda.

Üldprobleem on, et kui me anname veto-õiguse, siis selle veto-õiguse tugevus on määratud sellega, kui kergesti see on kummutatav. Veto-õigus on praktiliselt null juhul, kui ta on kummutatav nendesamade häältega, millega esimene akt vastu võeti. Sel juhul on tal ainult edasilükkav õigus. Kvaliteedi kontrollimiseks on sellest nähtavasti küllalt ja järgmised astmed siis, kõige tugevam veto, seda ei ole välja pakutud, on selline, mida üldse kummutada ei saa. Tugevuse astmelisus on määratud siis sellega, kui tugevat kvalifitseeritud häälteenamust nõutakse. Meie variantides on sees siis kaks. Üks on absoluutne häälteenamus ja teine on 2/3-line häälteenamus kohalolijatest. Need on kaks vetot, mida on meie tingimustes väga raske võrrelda. Sellele ma juhtisin ka varem tähelepanu ja ma räägin pärast selles lähemalt.

III ja IV toimkonna ühisistungil seda küsimust arutades ja hääletades said need neli esialgset varianti hääli järgmiselt. See on tabelis kirjas, aga ma loen nad ette. Veto-õiguse puudumine sai ainult ühe hääle. Veto-õiguse lihthäälteenamusega kummutamine sai 3 häält, absoluutse häälteenamusega kummutamine 6 häält ja 2/3 enamusega kummutamine 1 hääle. Samuti tuletan ma

meelde, et nädal tagasi seda küsimust hääletades jõudsimel viimases voorus, mida me täna kordame, tulemuseni, et lihthäälteenamusega kummutamine sai 14 häält, absoluutse enamusega kummutamine 12 häält ja 2/3 enamusega kummutamine 8 häält. Me nagu otsustasime sammu tagasi võtta. Ma isiklikult ei teinud seda ettepanekut selleks, et seda väljakukkunud varianti tagasi saada. Teistest argumentidest, mis juurde on tekkinud, mida ei ole arutatud komisjonis, ma räägin siis, kui ma ise sõna võtan. Täna.

Juhataja: Suur tänu. Nüüd on küsimuste esitamise aeg. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna hr. Leisson. Palun.

E. Leisson: Lugupeetud hr. juhataja, lugupeetud kolleeg Peet Kask. Eksperdid, vähemalt selles toimkonnas, kus mina olen, avaldasid ka niisugust arvamust, et seda kemplerist Riigikogu ja riigivanema vahel ei peaks olema, et see peaks olema riigikohtu põhiseadusliku kolleegiumi kompetents. Ja nüüd ma viitan Teie eilsetele sõnadele, mis Te meile kõnelesite. Presidendil ei peaks olema muud aparati kui tehniline. Kes sel juhul kontrollib Riigikogu otsuste õiguslikku vastavust?

P. Kask: Aitäh selle küsimuse eest. Õieti peaksin ma seda küsimust siis vastama, kui ma oma isikliku arvamuse ka olen välja öelnud ja ka need juhtnöörid, mida ma täna lennujaamas professor Schugartilt sain teda saatmas käies. Aga ma räägin sellest siis, kui ma

ise sõna võtan. Jah, tegelikult on normaalsetes parlamentaarriikides mõeldud ka aktide järelkontrollile ja selleks ülemkoda disainitud ongi, et tõsta aktide kvaliteeti. Ometi keegi ekspertidest minu teada ei ole soovitanud algajatel, noh äsja tekkinud demokraatiatel kasutada 2-kojalist parlamenti. Ja see küsimus on meil ka siin läbi arutatud ja otustatud. See ei tähenda, et kvaliteedikontroll puudub, seesama koda saab ju vastuvõetud otsuseid uuesti ümber vaadata, kui ta pärast leiab, et midagi läks nässu. Selleks ei ole vaja, et keegi vetot paneks, veel vähem, et see veto oleks mingisuguse kvalifitseeritud häälteenamusega kummutatav. Presidendi veto-õigus on disainitud tegelikult hoopis teiste süsteemide jaoks kui see, mida meie silmas peame. Presidendi veto-õigus on disainitud presidentiaalsüsteemides seal, kus president moodustab administratsiooni ja kus täidesaatev ja seadusandlik võim on lahutatud niivõrd, et nad ei saa kumbki teist laiali saata. Kus kabinetil ei pea olema assamblee usaldust. Parlament on defineeritud teisiti. Parlament viitab just sellisele assambleele, kelle kontrolli all on ka kabinet. Ja kus ka see täidesaatev osa ei saa assambleed laiali saata. Ja sel juhul on vaja leida selliseid vahendeid, mis tagaksid, et täidesaatev võim siiski oma programmi suudaks ellu viia ja et ei tekiks tõrkeid kõige olulisemates küsimustes. Selleks on niisugustes süsteemides presidendile antud mitmesuguseid seadusandliku võimu elemente, kaasa

arvatud veto-õigus. Seda veto-õigust ei kasutata praktiliselt mitte kuskil parlamentaarsüsteemides ega ka peaminister-presidentlikes süsteemides. Härra Schugart on uurinud neid viit süsteemi ja ei Prantsusmaal, ei Soomes, ei Austrias, Ei Islandil ega Portugalis, kus seda kasutatakse, ei ole presidendil veto-õigust. See on võõras element, rääkimata puhastest parlamentaarsüsteemidest, kus presidendil ei ole poliitilist võimu. Hr. Schugart nimetas ainult Türgi parlamentaarsüsteemi, kus presidendil on veto-õigus, ja lisas, et see on nüüd küll süsteem, millest teil ei maksaks eeskuju võtta.

Juhataja: Suur tänu, hr. Kask. Suur tänu. Küsimusi rohkem ei ole. Avan sõnavõttud. Esimesena soovib sõna hr. Tarand. Palun.

A. Tarand: Lugupeetud juhataja ja lugupeetud Assamblee! Ma ei ole täna hommikul lennujaamas käinud ja sellpärast ajan võib-olla niisugust jalgratta leiutamise juttu, aga siiski ma sooviks ühe küsimuse siin üles tõsta. Nimelt see presidendi veto on meie projekti järgi seotud üsna tugevalt ka õiguskantsleri tööga. Kui on küsimus parlamendis vastuvõetud seadlustest, kõik muud juhtumid jätame praegu kõrvale, siis loodetavasti nüüd, kui asi läheb Ülemkohtusse või Riigikohtusse, mis on ka konstitutsiooniline kohus, siis parlamendi poolt vastuvõetud seaduse võivad edasi kaevata mõlemad, nii õiguskantsler kui ka president. Me komisjonis pisut seda asja ka arutasime, aga mingit

niisugust kooskõla ega ühtset seisukohta ei leidnud. See on niimoodi, et kui nad on ühel nõul mõlemad, kantsler ja president, siis pole nagu midagi, las läheb kahest kanalist Ülemkohtusse. Nüüd võib aga tekkida niimoodi, et üks ütleb, et on põhiseadusevastane seadus ja teine ütleb, et ei ole seda mitte. Ühesõnaga läheb autoriteedi küsimuseks. Kumb on nüüd kõvem. Loomulikult on praeguse põhiseaduse järgi president kõvem, kellel on teatud osa õiguskantsleri nimetamisel. Kui nemad mõlemad ajavad neid asju täiesti iseseisvalt, siis on nad minu meelest poliitiliste mängude eriti oluline reserv, mida ilmselt hakatakse ka kasutama. Teine häda, mis on puht nii-öelda rahvamajanduslik, on see, et on vaja juristide gruppi, nn. aparaati, kes istub tegelikult selle töö taga, ja varustada sellega oma pealikut, kas presidenti või õiguskantslerit. Ja mõlemal on rahva rahade peal siis küllalt suur arv töötajaid. Ja nende vahel tekib kahtlemata ka selline ebaterve konkurents tükati, ma arvan. Mismoodi selliseid ohtusid vältida? Kas ei peaks lisama põhiseadusse umbes midagi sellist, et õiguskantsler võib presidendilt paluda peatamist, nn. vetot, kui on asi niimoodi, et parlament lihtsalt perutab ja ajab välja nii-öelda seadusi, mis ei vasta põhiseadusele, sest seda tõestada kohtus ei õnnestu nii kiiresti. Nüüd on siis see presidendi veto selles mõttes vajalik, et anda aega kirgedel maha rahuneda ja asi tõesti läbi uurida. Aga kui õiguskantsler ja president peavad seda

92

kahest kanalist, siis see aparaadi küsimus, see möll läheb raskemaks ja aeg, mis on määratud asja arutamiseks, see võib-olla jääb ikkagi lühikeseks. Tähendab, tuleks seada niimoodi, et õiguskantsler võib teha presidendile ettepaneku veto kasutamiseks, mida tal, õiguskantsleril, endal ei ole. Aga sellisel juhul me saaksime hakkama ka ühe aparaadiga, kõik oleks õiguskantsleri juures, kelle aparaat asju analüüsiks. President tõmmatakse mängu ainult sel juhul, kui parlamendist on näha, et asja ei saa. Selle üle peaks nüüd natuke mõtlema, võib-olla see ei ole nii ohtlik. Näiteks meie komisjoni esimees härra Rätsep ei näe selles ohtu ja tema on ilmselt kompetentsem kui mina, aga siiski ma usun, kui sellega tegeleb hulk päid, võib-olla leitaks siin mingisugune vastuvõetav lahendus.

P. Kask: Ma hakatuseks täpsustan, mis vetoõigusest jutt on. Jutt ei ole mitte sellisest vetoõigusest, mida kasutatakse siis, kui akt on vastuolus põhiseadusega. Loomulikult, sellisel juhul peaks otsuse tegema Põhiseaduslik Kohus, loomulikult on see kohtunik, mitte president. See peaks olema kas Ülemkohus või me peaksime disainima eraldi Põhiseadusliku Kohtu. Kes ja kuidas kaebab seadusi Põhiseaduslikku Kohtusse, on täiesti eraldi küsimus ja mina teeksin ettepaneku seda siin mitte arutada. Mul ei oleks midagi selle vastu, kui presidendil on see õigus. Ma tõrguksin, kui antakse see õigus ainult ühele

isikule, minu arvates võiks igal saadikul see õigus olla või vähemalt päris erinevatel poliitilistel jõududel. Aga muidugi, igal kodanikul on õigus kaevata igasse kohtusse. Ei ole aga normaalne, kui iga piirkonna kohtunik võib üksinda teha otsuse, kui parlamendi mingisugune otsus on põhiseadusega vastuolus, ja tühistada see otsus. Ka see on absurdne. Aga me räägime täna hoopis teisest asjast. See on vetoõigus, see on see relv presidendi käes, mis on disainitud hoopis teiste ühiskondade jaoks kui see, mida meie siin praegu disainime. See on puhtpresidentlike süsteemide disainitud, kus täidesaatev ja seadusandlik võim on täielikult lahutatud, kus üks ei saa teist laiali saata ja kus selleks, et nad siiski kuidagi käsikäes töötaksid, et kuidagi jätta valitsusele võimalus võimu teostada, antakse selle valitsuse tegelikule juhile vetoõigus või muud atribuudid seadusandluse mõjutamiseks, sest parlamentaarsüsteemis on olukord hoopis teisiti. Siin on need kaks haru niikuinii seotud, üks sõltub teisest ja teine tavaliselt ka esimesest. Ja nad töötavad niikuinii käsikes. Ja nagu ma juba ütlesin, praktiliselt ei ole selliseid pretsedente maailma arenenud riikide seas, ei parlamentaarsüsteemis ega peaminister-presidentlikus süsteemis, kus valitsuselt nõutakse parlamendi usaldust, oleks presidendil vetoõigus. See on võõras element. See, kui presidendil on viivitav vetoõigus, mis on kummutatav kõige

94

lihtsamal moel, on minimaalne, mida me võiksime aktsepteerida minu arvates. Miks ma praegu siia pulti tulin? Mitte selleks, et veel kord korrata, mida ma põhimõtteliselt olen juba öelnud, vaid et hoiatada selle eest, et see absoluutse enamusega kummutamine oleks kompromiss. Eesti tingimustes ei ole see vähemalt järgmise viie aasta jooksul mingi kompromiss, vaid absoluutne enamus on veel raskemini täidetav tingimus kui 2/3 enamus kohalolijatest. Kui ma eile õhtul rääkisin härra Schugartile, mis juhtus meil eile pärastlõunal siin, millise kvoorumiga me võtsime vastu selle otsuse, kes valib presidendi, siis ta vangutas pead. Mõtleme järele, meid oli siin 36 inimest ja see ei ole üldse ebatavaline kvoorum, 60%. Ka Ülemnõukogus on see kõige tavalisem kohalolijate hulk. Ja kui Ülemnõukogus võib seda veel seletada, sest Ülemnõukogus arutatakse vähemtähtsaid küsimusi, siis siin. Assamblees, ei ole vähemtähtsaid küsimusi. See on partei distsipliininõrkus ja see jätkub ning me ei ületa seda ühtede valimiste ega mõne kuuga. See jätkub just sel perioodil, kus demokraatia püsimine on kõige tähtsam ülesanne üleüldse. Ja sel perioodil anda üksikisikule kätte nii tugev relv ja ebaadekvaatne relv selle poliitilise süsteemi suhtes, on minu arvates väga järelemõtlematu tegu. Mida see tähendaks näiteks meie eestseisuse suhtes, kui meil kehtiks selline reegel ja president paneks veto meie eilsele otsusele. Siis peaksime me saama 31 poolthäält, et seda kummutada

tingimustes, kus meil tavaliselt on kohal 36 inimest ja vahetevahel ainult 21 inimest. Kust me saame need hääled? Tulevastes Riigikogudes on alati mingisugune protsent inimesi, kes on lõpuni ustavad presidendile ja on mingisugune protsent inimesi, kes on vastu kõigele, peaasi, et saaks kuidagi selle süsteemi ummikusse ajada. Mõelgem järele! Tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Tänan, härra Kask. Algavad sõnavõttud kohalt. Härra Raig.

I. Raig: Austatud kolleegid! Kõigepealt ma tahaksin lühidalt kommenteerida härra Tarandi sõnavõttu ja ma ei pea vajalikuks, et seostada praegu riigivanema vetoõigust õiguskantsleri tööfunktsioonidega. Ma arvan, et tema tööfunktsioonid pannakse kirja selle ametikoha põhimääruses ja et õiguskantsleri töö peaks olema eelkõige preventiivne, st. ta sekkub juba seadusloomesse ja püüab vältida töö käigus, et ei tekiks vastuolu põhiseadusega ja presidendi vetoõigus oleks siis juba teostatav, kui seadus on vastu võetud. Ma arvan, et nii võiks piiritleda neid kahte asja. Aga ma veel kord ütlen, et see ei ole tänase päeva arutluse objekt.

Aga mis puutub nüüd vetoõigusse, siis ma toetan sellist vetot, mis on kummutatav lihthäälteenamusega ja põhjendan seda mitte ainult sellega, nagu seda tegi eile härra Hallaste, et presidendil või riigivanemal võib tekkida kiusatus oma volituste tõttu, küsimus on ikkagi selles, et valitsuse moodustab Riigikogu, kellel

on teatud vastutus valitsuse tegevuse eest, mida aga ei ole riigivanemal. Kui riigivanem nüüd võtab enda peale kummutada Riigikogu otsused, seadused, mille on ette valmistanud valitsus, siis tekib selline ebamäärane olukord, kus see inimene, kes nagu otseselt ei vastuta valitsuse eest, omab valitsuse poolt ettevalmistatud seaduseelnõude suhtes vetoõiguse. Ma arvan, et siin peaks olema volituse määr riigivanemal sama suur, kui suur on tema määr riigi valitsuse moodustamisel. See ongi just selline, et veto on kummutatav lihthäälteenamusega, et ta saab lihtsalt saata tagasi seaduseelnõu parlamenti, kes vaatab ta uuesti üle ja sellest märguandest, tagasisaatmisest on tõesti piisav, et parlament kutsuda korrale, kui presidendile tundub, et see seaduseelnõu ei vasta põhiseadusele. Tänan.

Ü. Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma ei taha hakata kordama seda, mida ma möödunud nädalal selle probleemi arutamisel ütlesin, tahan teile ainult meelde tuletada ühte, et sellest päevast, kui ma esimest korda siia maha istusin, mulle tundus, et me tegime seda selleks, et luua põhiseadus, mis loob Eestis riigijuhtimise struktuuri tasakaalustatud kujul. Üheks tasakaalustavaks faktoriks presidendi poolt on vetoõigus. Teha nüüd vetoõigus täiesti formaalseks, siis võib öelda, et teda pole tarvis. Teiselt poolt võib ara verrega inimene tõesti kartma hakata, et jumal teab, mis juhtuda võib. Tegelikult on praktikas näha, ja ka ajalugu on näidanud, et parlamendil on tulnud oma

vetoõiguse kummutamist kasutada maksimaalselt 1-2% piires. Nii et ei maksa neid hirmujuttusid nii väga tõsiselt võtta. Ma usun, et ega me argpüksid ka ei ole. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Loen presidendi vetoõiguse probleemi läbiarutatuks. Enne kui asume hääletama, kohaloleku kontroll. Meid on 45. Palun tähelepanu, kohe algab hääletamine. Tuletan meelde, kuhu me jõudsime nädal aega tagasi ja milline on hääletamise kord. Viimane voor, mida me kordame, andis nädal aega tagasi järgmise tulemuse. Presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega - 14 häält, presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse häälteenamusega - 12 häält ja presidendi veto on kummutatav 2/3 hääletajate enamusest - 8 häält. See ongi see voor, mida me kordame. Konkureerivalt panen hääletamisele kolm küsimust. Esiteks. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega? Hääletame. Poolt 34.

Teine küsimus. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse häälteenamusega? Hääletame. Poolt 18.

Kolmas, viimane küsimus. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav 2/3 hääletajate enamusest? Hääletame. Poolt 3.

Läbiviidud teises voorus langeb välja vähem hääli saanud ettepanek ja see on, et presidendi veto on kummutatav 2/3 hääletajate enamusega. Kolmandas voorus

esitan 2 küsimust. Hääletamine on konkureeriv. Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega? Hääletame. Poolt 37.

Ja teine küsimus. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse häälteenamusega? Hääletame. Poolt 12.

Korraldatud kolme vooru tulemusena on Assamblee langetanud otsuse 37 häälega variandi nr. 2 poolt, mille sisu on järgmine: presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega.

Härra Saatpalu, palun.

V. Saatpalu: Vabadust, kui ma olen hiljaks jäänud küsimusega, et kas IV toimkonna poolt on siis nüüd aktsepteeritud ja kas Assamblee tõlgendab ka seda, et riigipea nimi on riigivanem, sest mõningasi eriarvamusi hääletamise päeval oli. Kas juhatus või toimkonna esimees oleks nii lahke ja annaks selgituse.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Tuletan meelde, et see küsimus on Assamblee poolt otsustamata. Ma olen veendunud, et selle küsimuse senine lahendamata jätmine ei seganud kellelgi hääletamast. Lugupeetud III toimkond, lugupeetud härra Kask, kas IV toimkonna probleemid on lahendatud või me jätkame? On lahendatud. Ma tänan. Härra Lebedev, palun.

V. Lebedev: Lugupeetud Assamblee! Ma võin teid õnnitleda, me ei jätanud presidenti ilma vetoõigusest. Tänan.

Juhataja: Me oleme lõpetanud IV toimkonna aruande I osa läbiarutamise ja hääletamised ning kuulanud ära ka õnnitlused. Jätkame V toimkonna tööga.

Lugupeetud kolleegid, palun üles leida materjal, mis käsitleb riigikaitset. Kõnetooli aga palun selle toimkonna esimehe asetäitja Tupi, palun.

E. Tupp: Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Teile on välja jagatud 10. peatüki redaktsioon ja ma ei tahaks hakata käsitlema selles redaktsioonis praegu mitte midagi, välja arvatud ühte küsimust, mis tuleks otsustada. Küsimus on nimelt § 92 lg. 3, mis on sõnastatud siis järgmiselt - riigivanema juures nõuandvaks organiks on kaitzenõukogu, mida juhatab peaminister. Kaitzenõukogu koosseisu ja ülesanded määrab seadus. Küsimus on põhimõtteline. Küsimus on selles, kas kaitzenõukogu olemasolu peaks olema määratletud põhiseadusega või ei. Võib-olla tooks näite USA-st, ehkki see ei ole meile sobiv näide, kuna Eesti ei ole USA-ga võrreldav riik, aga seal on olemas rahvusliku julgeoleku nõukogu, kuhu kuuluvad president, asepresident, kaitseminister ja riigisekretär, kusjuures neil on veel nõuandjaks SEA direktor ja siis ka veel staabiülemate komitee esimees. USA põhiseaduses seda määratletud ei ole, on olemas selline seadusandlik akt 1947. aastast, kus see on määratletud. Ka Euroopa riikides seda tavaliselt ei ole põhiseaduses ja mul konkreetselt ei ole praegu midagi juurde lisada. Ma usun, et te olete endale selle vajaduse selgeks teinud

ja ma tahaksin panna selle küsimuse hääletusele.

Juhataja: Aitäh, härra Tupp. Kuid enne, kui kolleegid esitavad härra Tuppile küsimusi, korrakem seda, milline on põhiprobleem, milles toimkond soovib teada Assamblee arvamust, milline on see küsimus, mida me paneme hääletamisele.

E. Tupp: Küsimus on niisugune. Kas põhiseaduses peab olema määratletud kaitsenoukogu olemasolu või ei?

Juhataja: Tänan. Palun küsimused. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Hallaste, palun.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud ettekandja! Mul on küsimus ülemjuhataja kohta. Kui eelmisel korral oli teie toimkonna ettekanne ja selle tegi Enn Tarto, siis oli küsimus, kas võiks olla termin kaitsejõudude ülemjuhataja, kuna kaitseväge juhatajale rahuajal allub ainult kaitsevägi. Aga sõjaolukorras, kui määratakse ülemjuhataja, allutatakse talle rohkem kui kaitsevägi, allutatakse kaitsejõud. Ja siis Enn Tarto vastas, et see oleks aktsepteeritav ja te olete valmis seda küsimust arutama. Kas te olete seda arutanud ja kas selline lahendus oleks vastuvõetav? See puudutab ka III toimkonna sõnastust.

E. Tupp: Härra Hallaste, ma vabandan, aga ma ei pea praegu momendil võimalikuks vastata kõigile küsimustele, mis puudutavad kogu teksti. Ma pidasin vajalikuks puudutada ainult tänast teksti. See küsimus võib tulla tulevikus arutamisele ja siis ma olen nõus heameelega sellele vastama, sest sellisel juhul on väga

palju küsimusi. Praegu ma pean vastama ainult nendele probleemidele, mis puudutavad kaitsenõukogu.

Juhataja: Küsimusi rohkem ei ole, aitäh, hr. Tupp. Härra Erm soovis sõna? Ei. Palun, kas on sõnasoovijaid? Sõnasoovijaid ei ole.

Me jõudsime probleemini, kas põhiseadus peaks fikseerima kaitsenõukogu institutsiooni. See on ka see probleem, milles toimkond palub, et Assamblee avaldaks oma seisukoha. Küsimusi ja sõnavõtte selle probleemi kohta rohkem ei ole ja sellepärast me viimegi läbi hääletamise. Kõigepealt kohaloleku kontroll. Kohal on 39 assambleeliiget.

Kes on selle poolt, et põhiseadus fikseerib kaitsenõukogu institutsiooni?

Hääletame. Poolt 10, 23 vastu. Assamblee on otsustanud, et pole vajalik fikseerida põhiseaduses kaitsenõukogu institutsiooni. Härra Tupp, kas on vaja jätkata? Seega on riigikaitse toimkond lõpetanud aruande I osa esitamise ja me oleme hääletanud läbi põhiprobleemi, mille meile see toimkond esitas.

Järgneb VI toimkond, probleemid - kohus, riigikontroll, õiguskantsler. Härra Jüri Rätsep, Teil on sõna, palun.

J. Rätsep: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! VI toimkonna töö on arenenud selliselt, et me oleme püüdnud oluliselt silmas pidada eesmärki luua nende peatükkide raames selged struktuuriühikud, institutsioonid, mille pädevus on teineteisest

lahedasti piiritletav, samuti on VI toimkond püüdnud nende eri võimkondadesse kuuluvate struktuuride kujundamisel järgida võimude lahususe printsipi. Sellest lähtuvalt on toimkond omavahelistes arutlustes lahendanud ka terve rea sõlmküsimusi, osa nendest aga paluksime kas kinnitada või kummutada teie ühise seisukohaga. Teile eile väljajagatud 11., 12. ja 13. peatüki tekst sisaldab mõningaid, täpsemini öeldes 6 alternatiivi. Ma paluksingi nende kohta teie hinnangut, mille kaudu on meil võimalik formuleerida nende peatükkide ligilähedaselt lõplik tekst. Kõigepealt ma nimetaksin seda, et riigikontrolli institutsiooni kohta ei olnud olulisi parandusettepanekuid ega täiendusi. Ka Tallinnas viibinud ja meie konverentsi sisustanud rahvusvaheliselt tunnustatud eksperdid ei esitanud selle peatüki kohta olulisi etteheiteid. Mõningaid märkusi oli järgneva peatüki, tähendab, õiguskantsleri institutsiooni ja kohtu kohta. Mõnevõrra olid need etteheited adressaadist mööda sellepärast, et meie tekst oli vahepeal muutunud. Ekspertide käsutuses olnud tõlge ei olnud adekvaatne meie toleks ajaks väljakujunenud tekstiga. Sellepärast saan ma kinnitada, et need märkused väga suures osas kattusid selle mõtlemissuunaga, mis valitses meie komisjoni koosolekutel selle teksti formuleerimisel. Ja nüüd ma pöörduksingi nende alternatiivide juurde ja seejuures märgiksin ära ka komisjoni kaalutlused. Kõigepealt terminoloogiaküsimus. Kas õiguskantsler või

õigushoidja? Tunnistan ausalt, et ka mulle esmakordse kuulmise järel hakkas meeldima termin "õigushoidja", see on sümpaatne, ilus eestikeelne sõna. Kuid komisjonis selle peatüki kallal tööd tehes hakkasime märkame, et ilmselt tuleb siiski eelistada õiguskantslerit. Ja nimelt sellepärast, et õigushoidja oleks märgatavalt vastuvõetavam sel juhul, kui see institutsioon koosneks ühest autoriteetsest isikust - õigushoidjast. Kontseptsioon on aga selles suunas ja ka ekspertide käsitus kallutas meid ikkagi jääma selle juurde, et tegemist on ametkonnaga, mille juht on õiguskantsler. Kujutleme sinna juurde veel teisi ametiisikute astmeid, kas või seda, et maakondades võiksid olla õigusnõunikud jne. See kõik on niisugune probleemide ring, mis tulevikus on kindlasti õiguskantsleri tegevust käsitleva seaduse sisuks. Õiguskantsler ametkonna juhina on eeldatavasti vastuvõetavam ja seda väljendas ka komisjon häältega 5:1. Õigushoidjal on ka üks tähenduslik puudujääk. Nimelt õiguskantsleri ametkond peab jälgima seaduste vastavust põhiseadusele jne., seadustest alamalseisvate aktide vastavust seadusele ja põhiseadusele ning maakonna astmes jälgima sellest aspektist koguni kohaliku omavalitsuse õigusaktide kvaliteeti. Õiguse osa on teatavasti ka põhiseaduse vastane seadus, kui ta veel kehtib. Aga seda osa õigusest õiguskantsler või see ametiisik, kes selle all töötab, ei hoia, seda ei ole vaja hoida, selle tühistamiseks koguni peab ta

kiirelt tegutsema hakkama. See on ilmselt teema, mida filoloogid mõtlevad veelgi sügavamalt kui mina või meie komisjon, aga me arvasime, et meil sellest sümpaatsest terminist eriti kasu ei oleks, kui hääletatakse õiguskantsleri kasuks. No nüüd ma olen jällegi propagandasse kaldunud, sest häälte arv või suhe 5:1 tegelikult käsitlebki niisugust hoiakut. Ja see oli ka komisjoni seisukoht.

Nüüd ma paluksingi kõigepealt hääletada selle üle, kes on selle poolt, et 12. peatüki pealkiri ja selle ametiisiku nimetus, keda siin käsitletakse, on õiguskantsler?

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kas võib lugeda, et see küsimus on meile selge või me asume läbi rääkima probleemi selgitamiseks? Üks küsimus on kindlasti, hr. Velliste, palun.

T. Velliste: Härra juhataja, minu arvates õiguskantsleri või õigushoidja küsimus ei erine sel määral muudest keelelistest küsimustest, et meil oleks praegu vaja luua sellist pretsedenti. Kui me ei ole ametlikult lahendanud riigipea nimetuse küsimust, siis ma ei näe mingit võimalust teha praegu seda õiguskantsleri või õigushoidja osas. Tänan.

J. Rätsep: Kui see oli küsimus, siis ma vastaksin nii, et see on tõesti vormi probleem, kui komisjon püüaks planeeritud aja raamides jõuda oma tekstiga lihtsalt suuremale küpsusastmele. Ja meil oleks puhta

tekstiga lihtsam, kui terminoloogia põhiküsimused oleksid lahendatud.

Ü. Seppa: Ka mina toetan hr. Velliste seisukohta ja leian, et selles küsimuses hääletada ei ole vaja.

A. Kaalep: Me hääletasime ju ka presidendi ja riigivanema küsimuses ühe korra, nii et seisukohad nagu selgusid. Minu arvates hr. Rätsep ei esitanud õiguskantsleri kasuks küll ühtegi kaalukat argumenti. Minule tundub küll, et me peaksime eelistama eestikeelset varianti. See on ka lapsele selge, et õigushoidja hoiab õigust, võib ka mõne seaduse tühistada, miks mitte.

M. Lauristin: Lugupeetud juhataja, lugupeetud assambleeliikmed, mulle tundub, et nimed peaksid moodustama süsteemi. Kui me valime ühe süsteemi või ühe stiili, siis see puudutab kõiki nimesid, ja kui me valime teise, siis see puudutab ja ka kõiki. Ei saa olla president ja õigushoidja, nii ei saa ka olla riigivanem ja kantsler ja kontrolör jne. Mulle tundub, et me peaksime nende nimede juurde tulema ükskord tervikuna tagasi siis, kui me oleme institutsioonid paika pannud.

S. Vahtre: Austatud kolleegid! Ma tahaksin meelde tuletada, et selliste küsimuste lahendamiseks oleks ikkagi tarvis valida ja tööle panna keeleline toimkond. See ettepanek on juba varem tehtud, aga seni ei ole see realiseerimist leidnud. Seda ei maksa jätta nii viimaseks hetkeks, juba praegu oleks vaja tööd

alustada. See toimkond vähemalt töötaks välja oma ettepanekud.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Rätsep, kas on võimalik, et toimkond korraldab hääletamise õiguskantsleri-õigushoidja küsimuses siis, kui me lahendame presidendi, riigivanema, riigihoidja küsimuse? Küllap on õige see motiiv, et ametinimetuste süsteem peaks olema ühtne ja kui me lahendame täna küsimuse, kas kantsler või õigushoidja, siis me lahendame ühe küsimuse kogu süsteemist.

J. Rätsep: Kahtlematult on, arvatavasti ka ülejäänud komisjoni liikmed on sellega nõus. See ei ole põhimõtteline küsimus. Me püstitasime selle küsimuse oma teksti vormistamise huvides, selguse huvides.

Juhataja: Suur tänu.

J. Rätsep: Teine küsimus on mõnevõrra sisulisem ja määrab õiguskantsleri nii- või teistsuguse staatuse. Tegu on peatüki §-ga 3, kus on põhitekstis, mis on komisjonile vastuvõetavam, öeldud, et õiguskantsleri nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu riigivanema ettepanekul. See on niisugune lähenemine asjale, mille puhul õiguskantsleri vanus ei ole piiritletud ja mis veel olulisem, riigi õiguskantsleri ametisse nimetamine toimub selle kontseptsiooni kohaselt õiguskantslerit käsitleva seaduse tekstis sätestatud alusel ja tähtajaks. See tähendab seda, et õiguskantsler nimetatakse ametisse teatavaks tähtajaks, 7 kuni 10 aastaks, nii nagu seadusandja selle sätestab

vastavas seaduses.

Alternatiiv on järgmine: Riigikogu poolt eluaegselt ametisse nimetatava õiguskantsleri ametivolitused võivad kesta 7 aastat üle üldise pensioniea. See on nüüd selle küsimuse teine lahendus. See alternatiiv kindlasti tõstab õiguskantsleri positsiooni riigiaparaadi kui terviku suhtes. Ja sel juhul tuleks lisada sellele alternatiivtekstile veel 2. lõige, et õiguskantsleri ametist tagandamise korra reguleerib seadus. Analoogilise täienduse me tegime ka kohtunike kohta, kelle ametivolituste aeg on eluaegne.

Juhataja: Suur tänu, hr. Rätsep. Probleem on esitatud, seda kajastavad esimese lehekülje viimane paragrahv ja selle alternatiiv, mis on esitatud teisel leheküljel esimese paragrahvina. Esimesel leheküljel olev tekst koosneb paragrahvist, millel pole alajaotust, alternatiiv aga kahest lõikest. Palun, millised on küsimused?

L. Hänni: Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus alternatiivi kohta, kus õiguskantsler nimetatakse ametisse eluaegselt, aga samal ajal määratakse ametist tagandamise kord seadusega. Kas siin ei ole siiski oht, et seadus võib minna vastuollu põhiseadusega?

J. Rätsep: No teatav loogika probleemi niisuguses püstitamises on. Kuid samal ajal on ka demokraatlike riikide praktika niisugune, et seda eluaegset ametis olemist ei saa siiski täiesti absoluutselt mõista. Tekib olukordi, kus näiteks eluaegselt ametisse

nimetatud isiku tervislik seisund võib kujuneda selliseks, et ta pole suuteline pikemat aega või ka enam üldse seda ametit pidama, samuti tema kriminaalvastutusele võtmine. Need on väga kitsad spetsiifilised eritingimused, mida siis vastav seadus sätestab nende tagandamise alustel. Seadus ikkagi tagab selle põhimõtte võimalikult optimaalse täitmise. Need tingimused on väga erandlikud, mida seadus neil puhkudel sätestab. Aga rumal on ikkagi olukord, et kui õiguskantsler on ametisse nimetatud, kui näiteks insuldi tagajärjel on ta seisund niisugune, et ta ei ole suuteline adekvaatselt kontakti pidama välismaailmaga, siis pole ju võimalik enam ametikohustusi täita.

Juhataja: Suur tänu. Härra Ülo Uluots, palun.

Ü. Uluots: Härra Rätsep, minu küsimus on selline, et ma ei näe aalternatiivi esimesel leheküljel viimases paragrahvis, et õiguskantsleri nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu. Ja alternatiivis on kirjas, et Riigikogu poolt eluaegselt ametisse nimetatava õiguskantsleri volitused võivad kesta seitse aastat üle üldise pensioniea. Milline on siin alternatiiv? Ma saan aru, et siin on kolm punkti, kas see tähendab seda, et jääb kehtima eelmisel lehel olnud ametisse nimetamise kord, tähendab, siis võiks olla alternatiiviks ainult tema ametivolituste aeg?

J. Rätsep: Meie komisjon peab seda alternatiiviks selles mõttes, et kui esimese lehekülje lõpus olev säte

jääb kehtima alternatiivi mõttes, siis kogu see küsimustering lahendatakse seaduse tekstis. Ja põhjalikumat käsitlust sel juhul vaja ei ole. Oleme seda küsimust niimoodi arutanud, et alternatiivteksti aluseks võtmise puhul säilitada seda esimese lehekülje teksti. Tol juhul minu arvates seda enam vaja ei oleks, nii et selles mõttes ikkagi valik on olemas. Ühe reguleerimise aste on märgatavalt madalam kui teisel, see tähendab alternatiivil, aga see ei sega seda küsimust arendamast seaduses.

Ü. Aaskivi: Lugupeetud ettekandja! Kõnealuse paragrahvi puhul räägitakse 7 aastast üle üldise pensioniea, järgmises peatükis, mis puudutab kohtunike ametisse nimetamist, on pandud alternatiiviks ka 5 aastat üle pensioniea. Kas üldistuse mõttes ei peaks ka siin see alternatiiv sees olema või on teadlikult vahe sisse jäetud?

J. Rätsep: Vahe tuleb sellest, et nii ühel kui ka teisel juhul on meie komisjon häälteenamusega toetanud 7-aastast tähtaega üle üldise pensioniea, see on lihtsalt komisjoni seisukoht. Ja sellepärast on ta niimoodi siin esitatud. Ja mõlemad on põhivariandis 7 aastat. Ma arvan, et selles mõttes see piir midagi ei määra, sest need ametikohad on täiesti erinevad. Kohtuvõim on täitevvõimust täiesti erinev. Ja ma arvan, et seal võiks olla ka paariaastane kõikumine, sest õiguskantsler on üsnagi soliidne autoriteet jurisprudentsi valdkonnas.

T. Velliste: Härra juhataja, härra ettekandja! Kuidas õiguskantslerit saab kriminaalvastutusele võtta Riigikogu 2/3 nõusolekul, kui seda tehakse riigivanema ettepanekul. Kui näiteks kantsler ja riigivanem on omavahel sõbrad, siis ei saagi üldse vastutusele võtta või? Tänan.

J. Rätsep: Ma arvan, et sõprus ei tohi kunagi segada ametikohustuste täitmist. Kõige vähem seaduse ja põhiseaduse täitmist. Niisuguseid olukordi võib tekkida igasuguste sätestatavate õigusnormide puhul, et sätestatud ametikohti täidavad isikud, kes on omavahel tuttavad või siis sõbralikes suhetes.

H. Runnel: Lugupeetud juhataja ja lugupeetud ettekandja! Minul on konkreetne küsimus. Kas see pensioniiga on mõeldud nõukogude süsteemi või Lääne süsteemi järgi? Millist pensioniiga üldse on praegu projekteeritud tulevikku, me räägime ju alati tuleviku nimel. Ja teiseks allküsimus. Kas ei ole lihtsalt natuke hädine enesepeetmise viis ajada läbi mitte konkreetse elueaga, vaid mingi väga segase pensionieaga. kas ei oleks mehisem minna selge aastaarvu juurde.

Ja teiseks küsimus. See ei ole küsimus, aga palve. Kui protokollitakse tänane koosolek, siis palun võtta järgnev lause ametliku kirjaliku ettekandena esildisena toimkonnale: "Palun kolmandaks võimaluseks õiguskantsleri nime hääletusel kasutada nimetust "seadusesilm"."

111

J. Rätsep: Ettepanek on kindlasti väga tõsine ja arvestatav, kui alustada hr. Runneli pöördumise lõpust. Pensioniiga, east sõltuvus, see tegelikult reguleerib mitut asja. Ta reguleerib naisisikute õiguste kaitset kohtus, kohtuaparaadi neid lülisid täites ja nii edasi. Pensioniiga võib tööpoolest olla erinevas Eesti ühiskonnas ka muutuv nähtus. Ja me peame seda üsna oluliseks, et kohtul, kohtunikul või siis ka õiguskantsleril säiliks teatav eelis oma suuri ja rikkalikke elukogemusi rakendada riigielu nendes funktsioonides veel üle tavalise pensioneeriga. See ei sätesta erilisi kohustusi muidugi pikemat aega töötada, küll aga annab see veel võimaluse praeguses olukorras, kus kaadri kujunemine kõigis ametkondades on väga oluliselt veel ees, olla mõnel määral vabam nende ametikohtade täitmisel. Ma olen siit puldistki juba öelnud, et kujutlen endast pisut nooremaid tegelasigi, kes oleksid võib-olla valmis praegu aktiivse advokaadi töö pealt üle minema kohtumõistja tooli. Advokaadina tal ei ole üheski riigis vanusepiiri ja niisuguse väga konkreetse piiri olemasolu võib teda kallutada edasi töötama advokatuuris, mis riigi käivitamise seisukohalt ei ole ehk nii tähtis funktsioon selle konkreetse isiku jaoks, kui tema tegevus kohtunikuna. Niisuguseid aspekte oleme kaalutlenud. Eesti Vabariigi ajal oli Riigikohtu liikme vanusepiiriks 70 aastat. See on mineviku kogemus ja väga paljude tänapäevaste kaalutluste sujuv kompromiss. Me loobusime sünnipäeva

112

nimetamisest ja sellest me olem siin ka palju juba rääkinud.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, võib-olla on vajalik, et me otsustame vahepeal ühe organisatsioonilise küsimuse. Küsimuste arv ja see, et küsimused ei taha lõppeda, näitab seda, et otsuse langetamine esitatud alternatiivide vahel on ehk täna varajane. Kas ollakse nõus sellega, et me hääletamise teel selgitame selle, kas täna, jätkates arutelu, on meil võimalik otsustada või tuleks paluda, et toimkond vaataks läbi need märkused, ettepanekud, mida täna esitati ja mida arvatavasti esitatakse veelgi kirjalikult ning nädala pärast annaks Assambleele kaalumiseks redaktsioonid, mis ei tekita nii palju küsimusi.

Kas Assamblee on nõus oma arvamust selles küsimuses hääletamise kaudu väljendama?

Lugupeetud assambleeliikmed, aitäh, hr. Rätsep. Hääletame vahepeal organisatsioonilistes küsimustes. Küsimus, millele palun vastata, on järgmine: kes on selle poolt, et katkestada täna arutelu õiguskantsleri peatüki esimese lehekülje viimase ja teise lehekülje esimese paragrahvi osas, need paragrahvid ei kannu numbreid. Hääletame. Täna. 29 poolthäälega on Assamblee võtnud vastu otsuse organisatsioonilistes küsimustes ja palub, et toimkond formuleeriks, millele ta soovib Assambleel vastata selliselt, et me saaksime

väiksema küsimuste arvuga vastuse. Palun jätkame, hr. Rätsep.

J. Rätsep: Hando Runnel, Vello Salum ja Ülo Seppa esitasid olulise ettepaneku, mille kohaselt nad arvavad, et õiguskantsleri ja riigikontrolli peatükid võiks olla liidetud ühiseks peatükiks, mille nimetus oleks "Riigikontroll ja õigushoidja". Nende härrade poolt on ka õigushoidja nimetus ametlikult esitatud. Komisjoni ülejäänud liikmed olid üksmeelsel seisukohal, et me ei saa sellist ettepanekut toetada, sest see tähendaks täiesti erinevate institutsioonide liitmist ühte peatükki, muudaks süsteemi, nende funktsioonide eristamise märgatavalt segasemaks. Riigikontroll teatavasti tegeleb majanduse ja majandusõiguse küsimustega, õiguskantsler aga põhiseadusest tulenevate ja madalamal olevate puhtjuriidiliste küsimustega. Ainult niisugune üldine pealkirjade tähtsuse printsiip ja selle tähtsuse tõstmine kahe vähemtähtsa peatüki liitmise teel ei ole minu arvates põhiseaduse konstrueerimise kuigi edumeelne seisukoht. Häältega 5:1 toetame seda, et need peatükid oleksid siiski põhiseaduses eraldi, et neid institutsioone - riigikontroll, kontrollija, õiguskantsler-õigushoidja - reguleeritaks põhiseaduse eri peatükkides.

Küsimus, mida hääletamise teel saaks püstitada, oleks minu arvates niisugune: kes on selle poolt, et riigikontrolli ja õiguskantslerit käsitletaks

põhiseaduse eelnõus ja põhiseaduses eraldi paragrahvidena?

Juhataja: Lugupeetud hr. Rätsep, lugupeetud toimkond, aga nad ongi ju eraldi käsitletud ja me leppisime kokku, et apellatsioon trena läbi ei vaadata. Kas selles küsimuses on toimkonna arvamus sedavõrd jagunenud, et vajalik on Assamblee otsus toimkonna töö jätkamiseks? Kuidas hääled jagunesid?

J. Rätsep: Hääled jagunesid 5:1. Aga hr. Seppa palvel ja tema eriarvamuse tõttu me tahtsime siia esitada.

Juhataja: Lugupeetud toimkond, lugupeetud hr. Rätsep, lugupeetud assambleeliikmed, me leppisime eile kokku, et apellatsioon praegu läbi ei vaadata. See on kõigi toimkondade juhtide ühine seisukoht. Palun, kas on võimalik sellest kinni pidada, hr. Rätsep?

J. Rätsep: On küll.

Juhataja: Tänan. Läheme edasi.

J. Rätsep: Nüüd edasi 13. peatükk. Ma tean, kui oluliseks assambleeliikmed peavad neidki hääletamise aluseid. Härra Seppa meie toimkonnast on järjekindel selles, et peatüki esimesele paragrahvile tuleks liita järgmine lause: "Kohtumõistjateks võivad olla ainult ametikohtunikud". See on oluline, põhimõtteline küsimus. Jällegi häältega 5:1 on komisjoni ülejäänud liikmed seisukohal, et seda lauset põhiseadusesse lisada ei tohiks. Küsimus on põhiliselt selles, kas säilitada Eesti Vabariigi kohtutes kohtukaasistujate

protsessuaalne seisund või nende institutsioon või mitte.

Härra Seppa on kindlalt veendunud, et kohtukaasistujad ei ole demokraatliku kohtusüsteemi puhul kohtumõistmisesse liidetavad. Selle seisukoha poolt- ja vastuargumente käsitleti ka ekspertide osavõtul toimunud konverentsil. Küsimustele, mis puudutasid seda teemat, vastasid minu märkamise järgi kõik demokraatlikest riikidest siia saabunud autoriteedid, et nende kogemus kohtukaasistujate osavõtust on positiivne. Kohtureformi käigus on planeeritud või projekteeritud selline institutsioon jätkuvalt, kuid endisest piiratumal kujul. Olulised nihked on kohtuniku ainuisikulise õigusemõistmise suunas, kus õigusemõistmisega tõepoolest tegeleb professionaalne ametikohtunik. Teatava osa kuriteoasjade puhul, kus on ette nähtud juba vabadusekaotus, kuid ei ole ette nähtud võimalust mõista seda vabadusekaotust näiteks üle 8 aasta, on ette nähtud, et kohtumõistmine toimub kollegiaalselt, kohtuniku kõrval võtavad osa ka kohtukaasistujad. Minu arvates on kogu probleem selles, kellest ja mil viisil komplekteeritakse kaasistujate koosseis. Tõepoolest on nõukogude õigusemõistmise praktikast negatiivseid kogemusi, on ka niisugune kurb juhtum, kus väga pikaajalise protsessi jooksul tukkus kohtus 8 kuud Tallinna Veduridepoo vedurijuht, kes oleks kindlasti oma elu kokkuvõtete kaunistanud sellega, kui ta ei

116

oleks järgnevale kohtuotsusele alla kirjutanud ja oleks selle protsessi ajal vedurit juhtinud. See on negatiivne näide, mida pooldab Seppa.

Teisest küljest on väga häid näiteid, kus kaasistujatena võivad protsessidest osa võtta ettevõtete juristid, kes tunnevad majandusõigust. või ökonomistid, kes kohtunikust paremini orienteeruvad majandusküsimustes, piiritlevad väga paljusid hinnatavaid probleeme isegi professionaalsemalt kui ainult juura ettevalmistusega kohtunik. Liiklusasjades saavad olla kaasistujateks liikluse õpetajad või muud liikluskogemustega isikud, alaealiste asjades kooliõpetajad, kasvatajad, psühholoogid, kelle osavõtt kohtuprotsessidest on küll mõnevõrra sätestatud muudes vormides, kuid need muud vormid on tihtilugu täiesti formaalsed. Haridusosakond saadab tihtilugu kohtuprotsessile niisuguse pedagoogi, kes ei ole veel pedagoogitöös täit rakendust leidnud, kes on sel päeval vaba ja saab oma aega raisata sellega, et istub täiesti võõral kohtuprotsessil.

Juhataja: Hr. Rätsep, palun andestust, et ma segan. Kell on 12.33. Meie reglemendi järgi teeb Assamblee järjest poolteist tundi tööd ja mitte enam.

Lugupeetud kolleegid, meil tuleb kokku leppida mõningates küsimustes enne, kui me teeme vaheaja või jätkame. Esimene küsimus, milles meil tuleks kokku leppida, on see, kas Assamblee peab vajalikuks ja otstarbekohaseks dubleerida toimkondade tööd? Härra

Rätsep kandis meile ette, et toimkond lahendas selle küsimuse ja hääled olid 5:1. Oli see nii?

J. Rätsep: Oli.

Juhataja: Miks peaks Assamblee läbi käima sammhaaval sama tee, mille on läbi käinud toimkond?

J. Rätsep: Ma ei oleks ühtegi sammu astunud sellele teele, kui me komisjoni aseesimees Seppa ei oleks nõudnud nende küsimuste hääletamist Assamblee poolt.

Juhataja: Hr. Seppal on täpselt samasugused õigused nagu kõigil assambleeliikmetel, see on õigus, esitada apellatsioonid. Juhatus võttis vastu otsuse, et apellatsioonid vaadatakse läbi järgmisel nädalal, mitte sellel istungil. Protest, palun. Pr. Pärnaste, palun.

E. Pärnaste: Lugupeetud juhataja, mulle tundub, et siin on mingi segadus apellatsiooni tõlgendamisega. Kui toimkond üksmeelselt leidis, et need nimetatud alternatiivid oleks tarvis läbi hääletada tänasel istungil, siis ta ei käsitlenud seda mitte kuidagi apellatsioonina. Hääled 5:1 kajastavad toimkonna arvamust, kuid see, et see on siia tabelisse toodud, tähendab samavõrra ka seda, et toimkond peab tarvilikuks, et täiskogu selle läbi hääletaks.

Juhataja: Härra Rätsep, kuidas on nüüd lood? Mida peaks Assamblee tegema?

J. Rätsep: Meie toimkonna töö praegu lihtsalt seisab nende küsimuste taga. Ja need on mõnevõrra sisulised küsimused. Nendest oleneb isegi käivitunud

kohtureformi käik, terve vabariigi süsteem on niisugune, mida ei saa päevakski peatuda. Ei ole võimalik kujutleda olukorda, kus kohtud lõpetavad töö ja ootavad, mis edasi saab.

Juhataja: Suur tänu. Kell on 12.36. Vabandan, et 6 minutit on läinud üle selle aja, mis oleks pidanud olema vaheaeg. Suur tänu. Kell on 12.36. Vaheaeg 20 minutit. Me jätkame tööd kell 12.55. Palun vaheajal juhatuse juurde hr-d Seppa ja Rätsep.

V a h e a e g

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Palun võtke istet. Vaheaeg on lõppenud. Kell on 12.56, kohaloleku kontroll. Kohal on 28 assambleeliiget.

Härra Rätsep, palun veel kord kõnetooli.

J. Rätsep: Lugupeetud kolleegid! Meie toimkonna probleematika leidis nüüd juhatuse abil teistsuguse lahenduse. Need 6 küsimust, mida alternatiividena oli meil kavatsus lasta teil läbi hääletada, jäävad momendil teie ette püstitamata sellepärast, et hr. Seppa nõustus võimalusega vaidlustada need apellatsioonid korras meie teise lugemise lõpus. Seega jääb mul ainult ülevaate mõttes peatuda veel paaril momendil, paaril niisugusel küsimusel, millele loodan teie tähelepanu nende apellatsioonivaidluste lahendamise ajal. Ülo Seppa peab vajalikuks täiendada põhiseaduse kohtu peatüki teksti sõnadega - eeluurimist teostavad kohtu-uurijad. See on komisjoni ülejäänud

liikmete põhimõtteliselt niisugune seisukoht, mis sobib küll teataval määral 1938. aasta kohtute seadustiku ühe sättega, kuid mis ei ole oma tähenduselt niisugune, mida tuleks praegu arutada põhiseaduse koostamisel. See on puht menetluse küsimus ja selle küsimuse niisugune püstitamine on selges vastuolus XX sajandi lõpuks väljakujunenud demokraatia üldalustega. Ta on minu hinnangu järgi vastuolus võimude lahususe printsiibiga. Kohtueelne uurimine on täitevvõimu funktsioon, seda on väga keeruline vaidlustada ja uurimistegevuse allutamise kohtule ka kohtu-uurijate menetlusvolituste piirides oleks teatavas mõttes isegi kaugemal arenenud demokraatia praegusest seisust, kui oli seni Nõukogude Liidus kehtinud struktuur, mille puhul prokuratuur uuris, esindas süüdistust, seda vaidlustati juba nõukogude korra tingimustes kui antidemokraatlikku nähtust. Veel vähem sobib uurimine kui menetlustegevus kohtu alluvusse. Siin on niisugune põhihoiak komisjoni ülejäänud liikmetel ja ka see probleem lahenes komisjonis häältega 5:1. Tähendab, niisugust sätet põhiseadusesse tingimata vaja ei ole, ei ole ka vaja sisulisi vaidlusi sel teemal. Sest kui vaadata 1938. aasta kohtute seaduste teksti, siis selles on ainult ühes paragrahvis juttu kohtu-uurijast, seevastu prokuratuurist on terve peatükk oma 11 paragrahviga. Kas see ei ole niisugune teema, mida nüüd veel põhjalikumalt peaks käsitlema? Üsnagi asjalikke ettepanekuid kahe peatüki kohta esitas hr. Kaido Kama,

teda ennast ei ole momendil siin ja sellepärast ma nende probleemide lahendamisel pikemalt ei peatuks. Nimetaksin ainult, ja seda kajastab ka teile välja jagatud tabel, et üsnagi oluline osa tema taotlustest on toimkonna poolt kas osaliselt või täielikult rahuldatud. Küll aga pisut olulisema küsimusena tegi Kaido Kama ettepaneku sätestada õiguskantsleri funktsioonide osas iga kodaniku õigus pöörduda avaldusega õiguskantsleri poole. Me oleme korduavalt seda teemat käsitletud ja ei pidanud vajalikuks ega võimalikuks, et õiguskantslerit koormataks nii piiramatu avalduste ja kaebuste tulvaga, see takistaks mitte ainult tema, vaid ka tema ametkonna tööd. Ja me jääme definitsiooni pädevuse piiritlemise puhul nendesse raamidesse, mis on teile esitatud tekstides fikseeritud. See on vahest ülevaate mõttes kõik see oluline, mida VI toimkonnal esitada on. Ja ma tänaksin teid tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu, hr. Rätsep. Meil on ka vähemalt kaks sõnavõttu, esimesena saab sõna hr. Seppa, palun.

Ü. Seppa: Lugupeetud esimees, austatud kolleegid! Ma nõustusin meie juhatusega, et täna ei ole vaja neid küsimusi hääletusele panna. Mitte sellepärast, et küsimused, mis ma olen üles tõstnud meie toimkonnas, oleksid tühised ja ei vajaks hääletamist, vaid sellepärast, et mul on tunne, et Assamblee ei ole jõudnud nende küsimustega küllalt põhjalikult tutvuda

ja ei mõista nende küsimuste tohutu suurt tähtsust. Küsimus on kohtuvõimus. Praegusel kujul esitatud projektis ei ole meie kohtuvõim täiuslik, ei ole täielikult lahendatud riigivõimsust. Ja oluline on see, et kui kunagi Eesti Vabariigis tehti põhiseadust, siis Eesti Vabariigi kohus põhines Vene tsaaririigi kohtul, mis oli sellel ajal üks progressiivsemaid kohtusüsteeme maailmas. Tsaaririigi kohtusüsteemis olid kohtuliku uurimise küsimus ja kohtumõistmise küsimused lahendatud väga progressiivselt. Praegu oleme me läinud seda teed, et paljudes kohtuseadusaliku küsimustes on jäänud seisukohtadele, mida on toonud Eesti Vabariiki sisse nõukogude võim. Üheks selliseks institutsiooniks oli kohtukaasistujate institutsioon. Kohtukaasistujate institutsiooni abil on praktiliselt toime pandud kõik kohtulikud repressioonid. See, et kohut mõistab rahvas, mida rõhutas omal ajal kommunistlik partei, viib vägivallale ja ebaõiglusele. Kui meie eksperdid ütlesid, et paljudes riikides on olemas kohtukaasistuja institutsioon, siis see institutsioon on kujunenud hoopis teistel alustel ja teistmoodi. Normaalselt ei ole minu meelest vastuvõetav, niinagu ka siin härra Rätsep ütles, et kohtus tukuvad mingisugused vedurijuhid ja kohtunik kasutab seda ära, et toetuda mingile kollegiaalsele seltskonnale oma tahte läbiviimisel. Ma olen väga, väga palju aastaid olnud ka kohtukaasistujaks, kui ma töötasin ettevõtetes juristina, ja ma tean seda, mis toimub sellis toas, kus

122

kohut mõistetakse. On kaks võimalust. Üks võimalus on see, et kohtunik kohtuprotsessilt tulles kirjutab suure kiiruga otsuse ära, ta ei vaevu kunagi kaasistujatega sellest rääkima, mida sinna kirjutada, läheb siis kohtusse ja tihtipeale saavad kaasistujad teada kohtuotsuse sisust alles selle ettelugemisel. Teine võimalus on see, et kohtus on olemas väga tugevad kaasistujad, kes nõuavad ja sunnivad kohtunikule, professionaalsele õigusemõistjale oma seisukohti peale. Kohtunik peab otsuse tegema nende kaasistujate arvamuse järgi, vormistama sinna juurde oma eriarvamuse. Ma olen kohtus esitanud väga palju eriarvamusi, kuid neid ei ole kunagi arvestatud. Sisuliselt on asi nii, et seni on kaasistujad valinud partei ja nad on tihtipeale suunatud kohtusse kohtu kontrolliks ja selle läbiviimiseks, mis kohtus tehakse. Ma ei taha täna väga pikalt selle juures peatuda, aga arvan, et kaasistuja institutsioonist tuleb veel juttu. Ma tahan apellatsiooni korras nendest küsimustest pikemalt rääkida ja ma ei räägi praegu mitte enda nimel, vaid räägin Tartu Ülikooli teadlaste nimel. Härra Ilmar Rebane, kes tunneb kõige põhjalikumalt kohtusüsteemi nii Eesti Vabariigi ajal kui ka praegu, samuti professor Lindmäe ja ülikooli teadlaste kollektiiv, kes on minu taga, on mulle väga südamele pannud, et see küsimus leiaks põhjalikumalt lahendamist, ja nõudnud, et me blokeeriksime ära selle võimaluse, et tuleviku Eesti Vabariigi kohtutes saaksid kohut mõista inimesed,

kellel tegelikult ei ole selleks moraalset õigust.

Teine küsimus puudutas kohtu-uuriija küsimust. Kohtu-uurimine on kohtuvõimu üks osa, selles Eesti Vabariigi kohtute seadustikus, mis on äärmiselt täiuslik dokument. Ma ei usu, et kõik seda väga hästi tunnevad, aga sellega oleks väga vaja tutvuda, kuidas on organiseeritud kohtumõistmine. Selle esimeses, üldpeatükis on esimese paragrahvina kirjas, et kohtuvõimu teostavad jaoskonnakohtud, kohtu-uurijad, ringkonnakohtud, kohtukoda ja riigikohus. Kohtusüsteemi on täiesti kindlalt sisse viidud kohtu-uuriija institutsioon. Ja see peab kuuluma kohtuvõimu juurde. Kui siin härra Rätsep väidab, et see piirab mingil moel kohtuvõimu täiuslikkust, siis sellele ma vaidlen vastu. Minu arvates piirab kohtuvõimu täiuslikkust see süsteem, mis on praegu viidud sisse kohtuliku uurimise ameti kaudu. Kui kohtuliku uurimise amet kuulub siseministeeriumi juurde, siis viib kohtuliku uurimise läbi täidesaatev võim. Ma olen olnud esindajana paljudel protsessidel, kus kohus ei ole kompetentne asja lahendama, kuna materjalid on vormistatud nii kaugel kohtust, ja tihtipeale need inimesed, kes on kohtu all, väidavad, et nende materjalid on fabritseeritud ja vägivalda ning survega koostatud. Kohtunik ja kohus ei ole võimelised põhjalikult neid materjale kontrollima, mis tulevad hoopis teisest ametkonnast. Kui rääkida Jüri Rätsepaga ja paljude praegu võimu juures olevate juristidega, siis väljendatakse mõtet, et see toetab kohtuvõimude

iseseisvust ja võimude lahusust, kui on olemas eraldi ametkond, kes kohtu-uurimisega tegeleb. Ent see ei pea kuuluma siseministeeriumi koosseisu. See ei pea kuuluma ühegi ministeeriumi koossisu. Ta peab olema iseseisev ametkond. Kohtuliku eeluurimise amet. Kui vaadata sellist struktuuri meie valitsuse süsteemis, et peale ministeeriumide, peale spetsiaalselt ettenähtud ametkondade on olemas veel mingisugused ametid, siis see on väga lähedane sellele, mis oli nõukogude võimu juures. Need olid need komiteede süsteemid. See on midagi taolist, nagu oli KGB, eraldi ametkond. Ja ma leian, et sellised lahendused ei ole demokraatlikud, nende vastu tuleb võidelda ja mitte lubada kohtusüsteemis kohtuvõimu piiramiseks selliseid asju.

Väga imelik probleem on ka see, et hästi suure kiirusega tehti kohtuseadus, mida asuti rakendama kohe-kohe ja nüüd on tulemas põhiseadus. Ma näen siin teatud survet kohtusüsteemi kujundamiseks ja muutmiseks. Kui me vaatame praegust kohtuseadust, siis sealt paistab väga paljudest kohtadest läbi nõukogude kohtusüsteem. See seadus on väga halvasti ette valmistatud, väga halvasti vormistatud ja ma arvan, et Ülemnõukogu võttis selle vastu seetõttu, et meie Ülemnõukogus on liiga vähe juriste, me ei ole kompetentsed selliseid asju kontrollima. Kuigi me ei taha rääkida USA-st, suurriigist, mis ei ole Eestiga võrreldav, tahaksin ma tuletada meelde seda, et kui USA-s oli põhiseadus tegemisel, siis 55-st inimesest,

kes võtsid osa põhiseaduse tegemisest, oli 34 juristi. Meie Assamblees olevate juristide kohta võib niipalju öelda, et tegevjuriste on väga vähe, ja ma väga kardan, et kui me ilma ekspertide arvamusega teema siin selliseid otsuseid, siis võivad need kujuneda tuleviku jaoks väga ebasoovitavateks. Ka täna nõustusin ma sellega, et mitte hääletusele panna, ja nimelt selle mõttega, et kui neid küsimusi Assamblees apellatsioonikorras edasi arutada, siis enne seda me peaksime ära kuulama meie poolt väljakuulutatud eksperdi, Eesti vanima ja minu meelest kõige kompetentsema, kõige autoriteetsema juristi, härra Ilmar Rebase arvamuse selles küsimuses. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Suur tänu, härra Seppa. Samas tuletan kõigile kolleegidele meelde, et meie reglemendi järgi sõnavõtt puldist kestavad kuni 7 minutit. Härra Seppal oli südamel rohkem probleeme ja sellepärast tema sõnavõtt kestis 12 minutit.

Samas küsimuses soovib sõna härra Adams. Palun.

J. Adams: Head kolleegid, lugupeetud juhataja! Eelnõu autorite grupi juhina ma võlgnen teile seletuse. See seletus on hädavajalik sellepärast, et käesoleva teema kolme võtmeterminit - kohtunik, prokurör ja uurija - kasutatakse nii toimkonnas kui ka siin saalis igapäevaste vähemalt kahes erinevas ja peaaegu teineteise tähendust välistavas tähenduses. Ja arvatavasti põhiliselt sellest on möödarääkimised tingitud. Teine probleem on see, millele härra Seppa juba tähelepanu

126

juhtis, et olemasolevad nõukogude kohtuvõimustruktuurid, eriti prokuratuur, kohtusüsteem ja uurijad püüavad kindlustada nii-öelda harjumuslikku kohta päikese all. Ei saa pahaks panna seda, et prokuratuur tahab säilida samal kujul ja ennast ka põhiseadusesse sisse kirjutada, et uurijad, kohtud tahavad samamoodi säilida. See on inimlik ja täiesti mõisteta, kuid see ei saa põhiseaduse tegemisel olla meile eeskujuks. Täpselt nagu me ei saa viia põhiseaduse vastavat peatükki kooskõlla Ülemnõukogus vastuvõetud kohtureformi seaduste alustega. Vastupidi. Seadus võidakse seal vastu võtta ja kui põhiseaduses sätestatakse mõni asi teistmoodi, siis peale põhiseaduse jõustumist tehakse vastavad muudatused. Minu arvates nii on loogiline kord.

Nüüd terminite juurde tagasi. Kõigepealt hakkasime peale esimesest põhilisest vaidlusest, mis asi on kohtunik. Kohtunik, inimene kes mõistab kohut. Siin on võitlus kahe kontseptsiooni vahel. Kas Eesti Vabariigis peale uue põhiseaduse jõustumist saavad olema kohtumõistjad ainult inimesed, kes on kohtunikud, või on seal ka teisi inimesi, kes ei ole kohtunikud. See tähendab inimesed, keda praeguses kõnepruugis nimetatakse kaasistujateks. Mida see praktiliselt tähendab, kui me ühe või teise tee valime? Tähendab, kui me säilitame kaasistujate institutsiooni, siis sellest on juba eelkõnelejad rääkinud, mis juhtub. Teine võimalus, kuime välistame, et tulevases Eestis

oleksid kaasistujad, mida see praktiliselt tähendab. See tähendab seda, et mingisuguse aja, aasta või kahe jooksul me püüame Eestis leida piisavalt palju inimesi, kes võib-olla õpivad natuke juurde, kuid kindlasti teevad ära eksami ja nad määratakse kohtuniku ametisse. Võib-olla kõigil neil ei ole esialgu juriidilist haridust, aga see on arvatavasti paratamatu. See on see Tartu juristide ettepaneku sisu, ja nemad kasutasid nimetust ametikohtunik. Minu arvates äärmiselt äpardunud termin, aga seda nemad mõtlesid.

Nüüd järgmised terminid, mis meil siin on kasutamisel. See on uurimine. Projektis me kasutasime terminit kohtu-uuriija. Ja kasutasime nii, nagu oli öeldud 1938. aasta kohtuseaduses, et tema on kohtute juures. Sellest on tekkinud lõpmatult palju segadusi ja möödarääkimisi. Milles need seisnevad? Kohtu-uuriija on üks uuriija võimalikke liike, uurimisi teostav miilitsa- või politseiorgani ametnik, see on spetsiaalne ametnik kohtuvõimu süsteemis, kes teostab eeluurimist. Siin võitlevad praegu omavahel kaks kontseptsiooni. Nõukogudeaegne kontseptsioon, kus uurijad moodustavad eraldi ametkonna ja on sisulin alluvus, ja Eesti-aegne kontseptsioon, kus iga uuriija on üksteisest sõltumatu kohtusüsteemi ametnik. Kuidas tuleb mõista Eesti-aegset terminit, et kohtu-uuriija asub kohtu juures? Minu arvates härra Rätsep ja paljud eiole aru saanud, mida see toob endaga arvates, et siin on mingi traditsioon, mis ulatub tagasi vene keelde või Tsaari-Venemaale.

Igal kohtul on oma tegevuspiirkond. Kui Eesti-aegne seadus ütles, et kohtu-uuriija on selle kohtu juures, siis mõeldi, et selle konkreetse uuriija tegevuspiirkond on samasugune nagu antud kohtul, näiteks selle ringkonnakohtu ringkonnas tegutsev kohtu-uuriija. Nii tuli sellest aru saada. Peale selle oli ka selliseid kohtu-uuriijaid, kelle tegutsemispiirkond oli terve Eesti. Need olid Tallinnas, nemad uurisid eriti olulisi sju. Ma teen ettepaneku edaspidi loobuda terminist kohtu-uuriija, sest see ajab meid ainult segadusse. Räägime ainult uurijatest või asendame mingisuguse muu sõnaga. Ma teen ettepaneku loobuda edaspidi terminist kohtu juures olev, kui see tõesti tekitab segadust ja ei saada aru, et kui uuriija piirkond kattub ja kohtu ringkond kattub, siis see ei tähenda, et nende vahel oleks alluvuslik vahekord. Peale selle ma tahaksin juhtida tähelepanu, härra Rätsep ütles täna vähemalt kaks korda, et uuriija on täidesaatva võimu osa. Ei ole. See on kohtuvõimu osa.

Kolmas ametnikutüüp kohtuvõimu teostamisel kannab nime prokurör. Siin on tekkinud samasugune arusaamatus. Mis asi on praegu prokuratuur ja kuidas ta tahab ennast säilitada. Ma arvan, kõik teavad, tema oluline omadus on, et on olemas ametialane alluvus, moodustatakse hierarhiline struktuur. Kui Eesti Vabariigi ajal räägiti prokuratuurist, siis selle sõna all mõisteti nii-öelda kõikide Eestis tegutsevate prokuröride üldkogu. Oluline erinevus on see, et nad omavahel

ühelgi juhul ei olnud alluvusvahekorras. Ja selle kontseptsiooni prokuröri ülesanded olid väga konkreetselt määratud ja nad olid tunduvalt kitsamad kui nõukogude prokuröri. Prokuröri oli kaks ülesannet. Nimelt formuleerida süüdistus ja esineda kohtus riikliku süüdistajana. Ma olen arvatavasti ka oma aega ületanud. Ma siiski arvan, et me peame põhiseaduse juures otsustama ära kolm olulist momenti. Kõigepealt, kas me tahame näha, et Eestis mõistavad õigust ainult kohtunikud, see tähendab inimesed, kes on sooritanud mingisuguse kutseksami ja määratud vastavatesse kohtutesse, või me lubame õigusemõistmise juurde ka teisi. Siis me peame otsustama ära, milline on mõiste "prokurör" tähendusmaht. Kas ta piirdub ainult süüdistuse formuleerimisega ja kohtus süüdistuse esitamisega või antakse talle mingisuguseid nõukogude ajast saadud funktsioone juurde. Me peame otsustama ka seda, kas prokuröride vahel säilib alluvusvahekord või nad on tõeliselt sõltumatud. Muide, ma juhin tähelepanu, et millegipärast härra Rätsep ei öelnud, et Eesti-aegne kohtute seadus ütleb seda ka, et prokurör on ka kohtute juures, see tähendab, et nende tegevuspiirkond kattus vastava kohtutegevuspiirkonnaga.

Ja kolmas asi, mida me peame ära otsustama, on seesama uurijate küsimus. Kas uurijad on hierarhiline struktuur, kus mingisugune peauurija annab korraldusi, või vastupidi, nemad on sõltumatud ametnikud, kes

täidavad ainult nende peale pandud ülesandeid. Tänan.

Juhataja: Suur tänu, härra Adams. Kahjuks on nii, et härra Seppa ja ka härra Adams ei mahu nendesse raamidesse, mida kehtestab reglement. Ma mõtlesin aja limiiti. Härra Korrovits, palun.

V. Korrovits: Austatud juhatus, lugupeetud kolleegid! Härra Rätsepa ettekandest võis aru saada nii, et kohtusüsteem kohe ka toimib, vajab ainult natuke kohendamist ja demokratiseerimist. Kuid tegelikult on asi ikka natuke teisiti. Ja ma tahaksin juhtida kolleegide tähelepanu sellele, et praegu püütakse säilitada nõukogulikku õiguskorda ja see on väga oluline moment. Nimelt selle säilitamine on võrdväärne kommunistliku partei võimi säilitamisega, julgeoleku komiteele antud võimalustega tegutseda edasi jne. Ja see käib sel moel, et Ülemnõukogus võeti näiteks vastu kohtute seadus, mis oma põhiküsimustes üldsegi mitte ei erine ENSV-s kehtinud kohtute seadusest. Ja kavatakse legaliseerida ka prokuratuurikeskset osa Eesti õigussüsteemis. Põhiseaduses peab kindlalt fikseerima, et kohut võivad mõista kvalifikatsiooniga kohtunikud. Küsimus on selles, kuidas seda kvalifikatsiooni saavutada lühikese aja jooksul, kui toimub kohtute reform ja kaob ära kohtute nõukogulik mõiste kohtukaasistujad. Ei ole vist ühtegi tsiviliseeritud riiki, kus see oleks teisiti. Nimelt, et õigust mõistaks kvalifikatsioonita kohtunikud. Vandekohtus otsustamine, kas inimene on

süüdi või ei ole, ei ole veel teatavasti kohtumõistmine. Põhiseaduses peab sätestama ka selle, et uurimist teostavad kohtu-uurijad, kohtu juures olevad uurijad. Kuid tähtis on see, et nemad on sõltumatud, vastupidi härra Rätsepa väitele, et nad võivad hakata sõltuma kohtutest. Nende sõltumatus tuleneb kohtu enese sõltumatusest ning kohus on see organ, mis peab algatama eeluurimise. Ja peab ka seda läbi viima. Prokuratuur teostab uurimise järelevalvet. Kui uurimine on läbi, siis prokurör esitab riikliku süüdistuse uurimismaterjalide põhjal, mitte oma ametkonnas teostatud uurimismaterjalide põhjal, nagu see on praegu. Siin on oluline vahe. Advokaat kohtus teatavasti kaitseb inimest ja kohus langetab otsuse, lähtudes prokuröri, advokaadi, süüdistatava, süüdistaja ja tunnistajate ning teiste kohtus osalejate tunnistustest ja sõnavõttudest. Prokurör teostab ka kohtuotsuse täitmise järelevalvet, kuid mitte mingisugusel juhul ei teosta tema uurimist, et selle põhjal esitada inimesele riiklikku süüdistust. See on absoluutselt eetikavastane ja seda võib teha ainult Nõukogude Liidus. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Aitäh, härra Korrovits! Juhataja avaldab tänu sellega seoses, et kolmas sõnavõtt, mida te kuulsite, mahtus nendesse ajaraamidesse, milles me oleme kokku leppinud. Sõnavõttusoove rohkem ei ole, me lõpetame arutelu teemadel riigikontroll, kohus, õiguskantsler. Läheme täna edasi VII teema juurde - .pa

kohalikud omavalitsused. Härra Jürgenson pöördus juhatuse poole selleks, et läbi viia üks hääletus. Palun.

K. Jürgenson: Austatud assambleeliikmed! Eile, nagu te mäletate, oli meie toimkonna ettekanne ja mõned hääletamised, mistõttu oli võimalik täna hommikul edasi töötada ja töö tulemus on teile välja jagatud. Mõni sõna kommentaariks. Vahepeal laekunud arvamuste põhjal moodustus eelmise aruande tekstist uus tekst, kuhu on sisse viidud mõningad parandused ja selle tulemusel on paragrahvide arv ühe võrra vähenenud. Kadus ära § 125. Parandused on esitatud eraldi ja nendest saate arvatavasti piisava ülevaate. Küsimus oli püstitatud juba eilsel hääletamisel ja selle tahaks teile esitada järgmiselt. Nimelt on meie komisjoni neli liiget esitanud teksti, mille sisuks on kahe paragrahvi säilitamine antud peatükis. Uues redaktsioonis oleksid need paragrahvid 117 ja 119. Vastavas teksits, mis teile on välja jagatud, on teine paragrahv 120 all numereeritud, kuid ma ütlesin, et mueratsioon muutus, järelikult seda § 120 tuleb vastavas tekstis käsitleda antud aruande 119. paragrahvina. Nad teevad ettepaneku välja heita paragrahvid 118, 120, 121, 122, 123 ja 124 ning sõnastada vastav peatükk paragrahvina ja vastav sõnastus on teile ka esitatud. Kuna meie reglement lubab toimkondade liikmetel võrdselt apelleerida kõik küsimused, siis antud juhul see varem või hiljem apellatsioonina esile kerkib ja sellepärast otsustas

toimkond need tekstid teile võrdväärselt esitada ja paluda teil hääletada konkursi korras kahte teksti, sisuliselt hääletada, kas ühest teistist välja heita nimetatud paragrahvid või mitte. See oleks kõik. Aitäh.

Juhataja: Meil on vajalik kõigepealt lahendada küsimus sellest, kas tegemist on apellatsiooniga või mitte. Vormistatud on ettepanekud tööpoolest apellatsioonina. Kuid juhatus võttis antud küsimuse täna arutamisele just sellepärast, et juhatusesele tundus vajalik toimkonnasiseselt tööd jätkata. Apellatsiooni täna arutama ei hakata. Kuid kuna toimkonnasiseselt on hääled jagunenud nii, et tööd jätkata ei saa, siis peaks seda täna arutama.

K. Jürgenson: Siin on ilmselt väike väärtus. Toimkond palub seda käsitleda toimkonna ettepanekuna valida kahe ettepaneku vahel, kahe teksti vahel.

Juhataja: Palun, kuidas jagunesid hääled toimkonna sees?

K. Jürgenson: Toimkonna kõigi liikmete vahel (neid on meil kokku 9) jagunesid hääled 5:4. 5 oli pikema variandi poolt ja 4 lühema variandi poolt.

Juhataja: Kuidas formuleerida küsimus, mida toimkond soovib panna hääletamisele? Ma arvan, et neid tekste võiks hääletada konkursi korras, tähendab mõlema teksti poolt kordamööda, poolthäälte arvestusega.

Millised on küsimused VII toimkonnale seoses selle probleemiga, mille hr. Jürgenson praegu välja ütles? Palun, küsimused. Hr. Adams, palun.

J. Adams: Kas hr. Jürgenson võiks veel kord korrata, milline on põhimotivatsioon. Millega meie kolleegid, kes pooldavad lühemat versiooni, põhjendavad, et see on põhiseadusele parem?

K. Jürgenson: Kahtlemata ei ole mina päris õige vastaja sellele küsimusele, kuid juba varasemates sõnavõttudes on neid küsimusi puudutatud (hr. Saatpalu). Motivatsioon on tuginemine Euroopa Harta kohaliku omavalitsuse osale, millega me eeldatavasti varem või hiljem ennast ka seome. Samuti seisukoht, et kõik need küsimused, mis hilisemates seadustes võiksid olla käsitletud, ei peaks olema põhiseaduses käsitletud. Ja nii palju kui ma aru saan, algselt on nende küsimuste ringile välisekspertide arvamuse kohaselt siiski lsiatud see hääleõiguslike elanike punkt, ehkki ka see põhimõtteliselt võiks olla ju hilisemates seadustes sätestatud. Põhiargumentatsioon on selline.

Juhataja: Aitäh. Kas on veel küsimusi? Pr. Hänni, palun.

L. Hänni: Lugupeetud ettekandja, ma tahaksin veel selgitust selle kohta, mis on meie hääletustulemuse tagajärg. Kas see tähendab, et me valime lõpliku teksti või tähendab see seda, et me edasise arutluse aluseks võtame selle teksti, mis konkursi võidab? Aitäh.

K. Jürgenson: Hääletustulemus näitab, kas nimetatud paragrahve tekstist jätta välja või mitte. See tähendab, et seda võib käsitleda ka edasise töö

alustekstina. Me jätkame tööd kas ühe või teise tekstiga.

Juhataja: Hr. Kaalep, palun.

A. Kaalep: Küsimus on selline. Kas pikema variandi oponentid on väitnud, et seal on midagi, mis on vastuolus Euroopa Hartaga?

K. Jürgenson: Ei. Nad ei ole otseselt väitnud, et see on vastuolus Euroopa Hartaga, aga ma arvan, et seda siis sisse kirjutada oleks ilmne rumalus. Küsimus on täiesti vormiline. Kas nimetatud küsimused sätestada põhiseaduses või üldistatud sõnastuse korral eeldada, et me a priori neid sätteid niikuinii toetame ja hilisemates, omavalitsust puudutavates sätetes juba ka siis täpsemalt lahti kirjutame ja täpsustame.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Fjuk, teie küsimus.

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja, minu küsimus on võib-olla natuke teist laadi, täpsustav. Kas pikema variandi § 124 esimese kolme sõna mitmuslik pakkumine on juhuslik või sihilik? Kas ei peaks olema: kohaliku omavalitsuse volikogu poolt esitatud. Hääletamisel on oluline seda teada.

K. Jürgenson: Me ei hakkaks käsitlema keelelist küsimust. Siin on silmas peetud kohalikke volikogusid maakonna piires. Jutt on maavanemast või ma ei saanud õigesti aru.

Juhataja: Hr. Adams, palun.

J. Adams: Mul oli kaks küsimust esitada. Üks puudutab ka seda § 124. Kas ma saan õigesti aru, et

toimkond on pöördunud sellega tagasi eile siin hääletuskonkursil väljalangenud variandi juurde. Me otsustasime, et me ei täpsusta tasandite arvu ja erinevate tasandite omavalitsuste moodustamise tehnikat. See on esimene küsimus. Aga võib-olla vastatakse sellele ära, siis mul on teine küsimus veel. Aitäh.

K. Jürgenson: Ei. Me ei ole seda teed läinud, vastupidi, selle teksti juures me seda silmas pidasimegi, et me seda ei täpsusta. Ja vastusena hr. Fjukile. Ilmselt tõesti läheb mõttega kokku, kui kohalik omavalitsus on ainsuses, kuid juba on tulnud ettepanek selle paragrahvi 1. lõige üldse välja jätta. Ilmselt see küsimus tuleb toimkonnas arutusele ja seda vormis, kas teha vastav ettepanek mõnele teisele toimkonnale või siit üldse välja jätta ja seda ettepanekut mitte teha. Ilmselt tõstatub see küsimus meil selliselt.

J. Adams: Ja mu teine küsimus on selline. Nagu ma aru sain, siis lühema variandi puhul on põhiline argument see, et need asjaolud sätestatakse hilisemates kohalikku omavalitsust käsitlevates seadustes. Kas te olete ka prognoosinud, kunas sellised seadused võiksid valmis saada? Ja teine asi, ma oletan, et nad ei saa mitte kohe Riigikogu esimesel istungjärgul valmis ja arvatavasti peaks praegu siiski kehtima Ülemnõukogu poolt mõni aasta tagasi vastuvõetud kohalike omavalitsuste seadus. Kas on mingisuguseid olulisi,

põhimõttelisi erinevusi Ülemnõukogu poolt kinnitatud seaduste alusel (ma võin eksida terminoloogias, ma palun vabandust) ja praegu pikemas variandis sõnastatud põhimõtete vahel?

K. Jürgenson: Hr. Adams puudutas just täpselt seda probleemi, mis ongi üks seisukoht selle pikema variandi poolt. Nimelt et põhiküsimused, millele tugineksid edaspidised kohalike omavalitsuste korraldust ja tegevust reglementeerivad seadused, oleksid oma põhijoontes määratletud ja paika pandud põhiseaduses. Kui me need määratlused siit välja jätame (vallad, alevid, maakonnas, kihelkonnad jne.) siis me seda probleemi tegelikult ühiskonnast ära ei kaota, ta jääb siia püsti ja tuleb vaidluse alla ilmselt vallaseaduses. Mida rohkem meil sellieid probleeme kerkib, mida rohkem meil jääb määramata põhiseaduses, mida üldisema me selle teeme, seda rohkem ilmselt venib vastavate seaduste vastuvõtmine just nimetatud vaidluste esilekerkimise tõttu.

Midagi ma nüüd unustasin.

Juhataja: Suur tänu. Küsimuste arv ja sisu näitab seda, et on üsna raske vahet teha, kumb on parem, kas 2-paragrahviline variant või mitu korda pikem, millele on allakirjutanud hr. Jürgenson.

Juhataja: Juhatus otsustas, et Assambleel oleks vaja väljendada oma seisukohta, kas täna ollakse valmis jätkama arutelu ja langetama otsust, kumb variant võtta aluseks. Nimelt jaotati ju nii pikk kui ka lühike

variant teile välja pisut aega tagasi ja nendega pole ilmselt jõutud põhjalikult tutvuda. Vabandan härrade Velliste ja Fjuki ees, kuid enne kui nad saavad sõna, viime läbi ühe hääletuse.

Kohaloleku kontroll, palun. Kohal on 41 assambleeliiget. Lugupeetud kolleegid, asume hääletama. Küsimus, millele tuleb vastata, on järgmine: kes on selle poolt, et jätkata tänasel istungil VII toimkonna poolt kohaliku omavalitsuse kohta esitatud kahe alternatiivi arutelu?

Hääletame. 27 poolthäälega on Assamblee väljendanud seisukohta, et meil tuleb jätkata arutelu nimetatud kahe alternatiivi ümber. Järgmisena saab sõna küsimuse esitamiseks hr. Velliste. Hr. Jürgenson, palun uuesti kõnepulti. Hr. Velliste, palun.

T. Velliste: Härra juhataja, me ei ole otsustanud fikseerida põhiseaduses maakonda kui institutsiooni omavalitussliku üksusena ja sellest tulenevalt kerkib küsimus, kas me same fikseerida maavanema institutsiooni. Kui me aga siiski otsustame nii teha, siis kerkib ka küsimus § 124 tõlgendusest: kuidas maavanem ikkagi ametisse valitakse, kas riigivanem kinnitab ta mitme volikogu poolt esitatud kandidaatide hulgast, teeb oma valiku või valivad volikogud ühiselt ja riigivanem ainult kinnitab. Tänan.

K. Jürgenson: Härra Velliste juhtis tähelepanu sellele probleemile, mille kohta juba üks kord küsiti. Ma kordan veel kord. See küsimus on sätestatud siin

paragrahvis lähtudes arusaamast, mille järgi kohalik omavalitsus ja nende volikogud peaksid olema seotud maavanematega ja tema ametisse kinnitamisega, et ei tuleks pelgalt ühelt poolt, see tähendab riigi poolt ametisse pandud kubernerit. Põhimõte on väga lihtne. Kas sätestada siin või kuskil mujal, seda on juba vaidlustatud ja ma usun, et selles küsimuses tuleb meil nõu pidada II toimkonnaga.

Juhataja: Aitäh. Hr. Fjuk, palun.

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja, minu küsimusele § 124 kohta vastati, et see on keeleline küsimus. Ma ei ole sellega nõus. Ka edasine vastus selle kohta, et maakonnas asuvate kohalike omavalitsuste volikogud esitavad maavanema kandidaadi, viitab sellele, et maakonna volikogu justnagu ei ole. Seetõttu minu seekordne sõnavõtt lihtsalt rõhutab veel, et § 124 kolm esimest sõna panna ainsusesse, mis ei takista edaspidises tekstitöötluses sisse viimast ka maakonna kui kohaliku omavalitsuse institutsiooni mõistet, seda lahtikirjutamast. Vastasel juhul ma ei saa hääletamisel osaleda, kuna asi on põhimõtteline.

K. Jürgenson: Jaa, ainsuses on õigem.

Juhataja: Härra Koha, palun.

K. Koha: Lugupeetud juhataja, ettekandja! Ma esitaksin küsimuse võib-olla teile mõlemale, et saada protsessist aru. Praegu on meil kaks teksti. Kui me hääletame ühe poolt, siis muutuvad alustekstid. Kas ma saan õigesti aru, et seda pikemat teksti võiks

põhimõtteliselt lühendada ja teist teksti, mis on kaheparagrahviline, täiendada. Kas ma saan sellest aluseksvõtmisest õigesti aru või olen ma valel teel?

K. Jürgenson: Võib-olla oleks seda õigem seletada nii, et on ettepanek rida paragrahve tekstist välja jätta, see on teise, lühema teksti sisu. Kui seda eikinnitata, siis me käesolevaid paragrahve pikemas tekstis välja ei jäta, st. lühem tekst ei tule aluseks. Muidugi ei välista see edasist tööd teiste tekstide kallal. Loomulikult võib muutuda paragrahvide asetus peatükis jne.jne.

K. Koha: Ma paluksin, et toimkonna esimees või siis härra Kork selgitaks mulle, kas nad on nõus oma teksti pikendama, kui see saab alustekstiks, või nad välistavad seda. Ma tahan lihtsalt selgust saada, et hääletusel õiget klahvi vajutada. Aitäh.

T. Kork: Lugupeetud kolleg, Te olete täiesti õigesti aru saanud. Kui lühem tekst jääb aluseks, siis läheb see täiendamisele ja parandamisele eelkõige toimkonnas ja võib vajaduse korral tulla alternatiividena uuesti siia saali. See ei ole lõplik tekst.

Juhataja: On selgunud, et kaheksaparagrahvilisest tekstist võib pärast selle aluseksvõtmist teha kaheparagrahvilise, ja kuime võtame aluseks kaheparagrahvilise, siis ei ole midagi katki, kui see täieneb 8 paragrahvini.

K. Jürgenson: Ma vaidlen härra Korgile vastu. See küsimus ei olnud püstitatud sellisena, et kui läheb läbi kaheparagrahviline alternatiiv, siis seda võib pikendada. Küsimus oli konkreetsete asjade väljavõtmises põhiseadusest. Ma palun mitte oma seisukohti muuta. Selles mõttes oli härra Kohal täiesti õigus, et kui tuleb alternatiiviks kaheparagrahviline peatükk, siis seda põhiküsimustes enam ei täiendata.

A. Erm: Ma protestin härra Korgi avalduse peale. Täna hommikul me arutasime seda asja ja Kork ja Saatpalu olid kindlal seisukohal, et nad esitavad oma teksti alternatiivina. Mingisugusele kompromissile me ei jõudnud. Mul oleks siiski ettepanek, et täna hääletada ära, kiumb tekst jääb aluseks.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, palun teie tähelepanu! Kell on 13.55, täpselt kell 14 me teeme lõunavaheaja. Ei salga, et toimkondade juhid ja juhatus on planeerinud pärast lõunat korraldada toimkondade koosolekuid. Ja sell pärast juhatus, kasutades järjekordselt jõuvõtteid, paneb veelkord ette mitte püüda täna selles küsimuses, mille üle meie arutelu käib, selgust saada. Ilmselt tuleb see selgus saada eeskätt toimkonnas ja mitte püüda selgust luua siin täiskogu istungil. Härra Jürgenson protesteerib, palun.

K. Jürgenson: VII toimkond palub Assambleelt abi konkreetses hääletuses, see on ühekordne hääletamine. Ma arvan, et siin seisukohta võtta ei ole raske. Küsimus on, kas lühemat teksti saab pikendada. Ma korda

veelkord, et neli härrat, kes selle teksti esitasid, ei pidanud seda võimalikuks. Pikemat teksti lühendada on võimalik. Palun see küsimus siiski läbi hääletada.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Selles küsimuses on sõnasoovijaid juba 5 ja ma usun, et see on algus. Samuti on näpp püsti härra Korgil. Juhatus ei pidanud silmas seda, et probleemi ei tuleks lahendada, ilmselt ei ole aga täiskogu kõige paslikuma lahendamise koht. Sellepärast ma palun, et me juhatuse ettepanekul veekord hääletaksime, kas jätkata pärast lõunat või püüda muudes töövormides klaarida seda vastuolu, mis VII toimkonnas on tekkinud. Lugupeetud kolleegid, hääletame. Küsimus, millele palume vastata, on järgmine: kes on selle poolt, et jätkata VII toimkonna poolt esitatud probleemi arutelu? Hääletame. Poolt 24, vastu 9. Assamblee otsustas jätkata arutelu.

Kell on 13.59, vastavalt reglemendile järgnev tunniajaline lõunavaheaeg. Kohtume uuesti kell 15. Täna teid.

L õ u n a v a h e a e g

Juhataja: Kell on kolm. Lõunavaheaeg on lõppenud, jätkame tööd. Kohaloleku kontroll, palun. Meid on 22.

Kuna omavalitsuse küsimused on osutunud märksa keerulisemaks ja lahendusi leida on raskem kui valitsuse puhul, palun kõigi tähelepanu, et me jõuaksime tänase tööpäeva piirides - meil on kavas lõpetada kell

6 - oma tööga siiski ühele poole. Hr. Jürgenson, palun Teid kõnetooli. Saan aru nii, et härrad Korrovits, Kork, Salum ja Hallaste soovivad esitada Teile küsimusi. Kas on nii? Hr. Korrovits, kas Teil on küsimus? Ei ole. Vabandan, hr. Jürgenson. Me saame asuda sõnavõttude juurde. Esimesena saab puldist sõna hr. Saatpalu. Palun.

V. Saatpalu: Nagu te veendusite, on teile välja jagatud kaks eelnõu. Mina olen, nagu te teate, pidevalt olnud sellel seisukohal, et need peatükid, mis leiavad käsitlemist eriseadustes, tuleks kirja panna võimalikult lühidalt. Praegune olukord on kujunenud lihtsalt sellepärast, et nähtavasti on selles küsimuses siiski veel olulisi eriarvamusi. See ei ole võimaldanud meil võtta nii õiget seisukohta, kui me oleksime tahtnud. Võitlus tuleneb sellest, et me lähtusime eetilistest aspektidest ja ei teinud siin otsust võtta aluseks 1938.a. seaduseelnõu, mille me oleksime paragrahvide ja lõikude kaupa läbi arutanud. Seejuures oleksime eelnevalt võtnud vastu otsuse, et täiesti teisejärgulisi küsimusi me üldse ei aruta. Poliitiliste rühmituste konkurentsi tagajärjel võtsime siin aga vastu hoopis muu eelnõu ja läksime Eesti põhiseaduse taaskandamisel kõige ebaratsionaalsemale teele. Ja siin on nüüd see tulemus, et me ei saa isegi nendes valdkondades kokku lepitud, mis tegelikult ei ole üldse põhiseaduse küsimused, kuid mida püütakse siia võrdlemisi järje-

144

kindlalt sisse suruda. Ma kuulsin, et mind oligi siin põikpäiseks nimetatud. Jah, ma tunnistan, et olen põikpäiselt pakkunud toimkonnale igasuguseid variante, küll neljaparagrahvilist, küll kolmeparagrahvilist, küll seda, et tervenisti võtta vastu 1937.a. eelnõu peatükk, mis on neljaparagrahviline, aga mitte mingisugused pakkumised pole tulemusi andnud. Endiselt oleme sellesama kaheksaparagrahvilise eelnõu juures, kusjuures üks paragrahv õnnestus mul siiski pikkade heitluste tulemusena maha kaubelda. Üheksast on jäänud järele 8. Ja ma arvan, et niisugune olukord on tekkinud siiski rohkem ülejäänud toimkonnaliikmete soovi puudumise tõttu, mitte aga meie nelja tõttu, kes me oleme veendunud, et omavalitsuste puhul peab ära mainima lihtsalt põhiprintsiibi ja ülejäänud jätma eriseaduste valdkonda. Kui te tuletate meelde, siis me eile hääletasime, et riigiametnikud ja riigivalitsus tohivad sekkuda omavalitsuse tegevusse ainult seaduse alusel. Me oleme siis jõudnud sinnamaani, et tõstame riigiametniku sellisesse staatusse, kus teda peab mainima ka põhiseaduses. Seejuures mainime, et riigiametnik ja riigiasutus võivad sekkuda ainult seaduse alusel, järelkult siis kõik teised võivad sekkuda ka ilma seaduseta. Tähendab, selliseid loogikalapsusi on sisse jäänud ja see on üks põhjus, miks ma palun hääletada selle lühikese variandi poolt. Kas ma tohiksin esitada teile ühe küsimuse nii-öelda käega märkuandmiseks. Ma

palun seda mitte kuidagi mingi solvamisena võtta, aga kui paljud siin saalisistujatest on lugenud kohaliku omavalitsuse aluste seadust, mis praegu kehtib? Ma näeksin siis, kui palju inimesi teab täpselt selle sisu. Tänan. Mulje on oodatust parem, aga ma ei tea, mida ütleksid need, keda siin ei ole. Siin on praegu koos sellest valdkonnast eriti huvitatud inimesed. Mina pakkusin välja ühe versiooni, kus oleks fikseeritud, et omavalitsus on olemas, et tal on nii- ja niisugused õigused ja kohustus ja et kõik see määratakse ära seaduse 4 paragrahvi. See ei läinud läbi, sest siis käis äge võitlus selle eest, et suruda Eesti põhiseadusse ühetasandiline omavalitsussüsteem. Minu pakutud eelnõu langes selle ohvriks. Nüüd me võtsime eile siiski vastu otsuse seda konflikti põhiseadusse mitte sisse kirjutada ja jääme selle juurde, et me ei määrata tasandeid. Nähtavasti on see negatiivne emotsioon aga ikkagi nii palju mõjunud, et need 4 paragrahvi ei kõlba ka praegu veel. Need kaks lauset on siia kirjutatud tegelikult 1937.a. põhiseadusest, § 123 on lihtsalt praegu eestindatud. Teine lause, mis me siin välja pakume, on §-ist 124, kus valijate kontingent on piiritletud. See on minu poolt kõik. Ma kutsun teid hääletama kaheparagrahvilise peatüki poolt.

Juhataja: Aitäh. Hr. Korrovits, palun.

V. Korrovits: Lugupeetud juhatus, head kolleegid! Küsimus on praegu selles, et meie toimkond ei saa edasi töötada, meie edasine töö muutub ebaproduktiivseks, kui

me ei otsusta, kumma variandi järgi me seda tegema hakkame, ja selleks on tarvis teie arvamust. Milles siis see tüliõun on, kui seda võib tüliõunaks nimetada. Ilmselt on asi selles, et meie ühiskonnas - ja see peegeldub ka Assamblees ning toimkonnas - on tugev tendents säilitada seda nn. teist tasandit, maakonna volikogusid, kusjuures seda oldakse nõus tegema ka teisel moel. Üks võimalus, esimene pakkumine oligi, et fikseerida see põhiseaduses tasandina. Kui see leidis tuntavat vastuseisu, siis oldi nõus seda ka välja jätma, et sätestada asi hiljem omavalitsuse seaduses. Siingi on aga selge, et eesmärk on see tasand säilitada, olgu siis seal või ükskõik mis seaduses, mis antud küsimust reguleerib. Ja praeguseks on siis Assamblee hääletuse tulemusena tasandite arv meie toimkonna eelnõus jäetud tõesti lahtiseks. See muidugi ei välista veel apellatsiooni,, need võimalused on olemas, aga praeguseks on seis niisugune.

Meie edasine töö saab tõesti põhimõtteliselt lähtuda kas kaheparagrahvilisest variandist, mida toetavad neli toimkonna kolleegi, või kaheksaparagrahvilisest variandist, mida toetab 5 toimkonnakolleegi. Palun teil teha oma valik, kusjuures ma kutsun teid üles hääletama kaheksaparagrahvilise variandi poolt. Tänan.

Juhataja: Aitäh. Pr. Hänni, palun.

L. Hänni: Lugupeetud juhatus, austatud kolleegid! Eile oli siin saalis kaunis traditsioon osutada abi

nendele toimkondadele, kes mingil põhjusel on sattunud hädta. Praegu tundub, et omamoodi hädta on sattunud meie VII toimkond, kes ei suuda omavahel ära otsustada, kas omavalitsust käsitlev osa peaks olema kahepunktiline või siis kaheksapunktiline. Tundub, et kompromiss võiks olla seal vahepeal, see võiks olla umbes nelja- või viiepunktiline. Sellise abi korras ma esitasin hr. Jürgensonile ühe eelnõu, mis käsitleb kohalike omavalitsuste peatükke ja mis arvestab meie eelse hääletamise tulemust, st. seda, et Põhiseaduslik Assamblee ei pidanud praegu võimalikuks ega vajalikuks fikseerida, mitmetsandiline on kohalik omavalitsus. Samal ajal peame põhiseaduses siiski ütleva välja need põhiprintsiibid, millele tugineb Eesti omavalitsuslik süsteem. Ja nende põhiprintsiipide hulka kuuluks kõigepealt see, et omavalitsus on iseseisev seadusega sätestatud piires. See tähendab ka seda, et riigivõim ei saa omavalitsustele panna mingeid muid kohustusi peale nende, mis on määratud seadusega. Sissehääletatud näpuvibutus, mis otseselt manitses veel kord riigivõimu mitte panema omavalitsustele lisakohustusi, polnud minu meelest vajalik ja peegeldas pigem meie praeguse hetke hirme ja arusaamu.

Teiseks peab kohaliku omavalitsuse peatükis olema selgelt fikseeritud see, kuidas tekib omavalitsuse esinduskogu. Et see tekib üleüldistel ja ühetaolistel otsestel valimistel ja salajase hääletamise kaudu. Samuti on oluline fikseerida põhimõte, mis tuleneb

Eesti praegusest olukorrast. See on see, et me peame ilmselt valijate ringi laiendama, võrreldes sellega, mis on riigis tavaline, see on see, et valivad ainult kodanikud ja valimisõigus antakse ka omavalitsuse territooriumil elavatele või töötavatele inimestele.

Kolmas põhimõte, mis tuleb fikseerida, on omavalitsuse majandusliku tegevuse alus. On fakt, et omavalitsusel peab olema iseseisev eelarve ja selle eelarve täitmiseks peab tal lisaks seaduses sätestatule oma võimalus kehtestada piirkonnas makse, samuti panna elu korraldamiseks peale koormusi. Neljas põhiseaduses fikseeritud põhimõte võiks olla see, et omavalitsussüsteemi täpsem, lühem korraldus ja järelvalve tema tegevuse üle määratakse seadusega.

Sellistel põhimõtetel tugineva eelnõu esitasin ma VII toimkonnale ja ma loodan, et see leiab seal arutamist ning võiks ehk olla kahe nii erineva seisukoha vahelise kompromissi aluseks. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Koha, palun.

K. Koha: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Liia Hänni ütles kõik selle välja, mida ma oleksin tahtnud ka öelda, ja samasuguse ettepaneku andsin praegu hr. Jürgensonile üle. Kuid kui tohib, lugupeetud kolleegid VII toimkonnast, siis tahaksin teile öelda, ärge rippuge selle nimetuse küljes. Miks ma seda räägin? Ma olen enne tööd Ülemnõukogus töötanud majandis, ettevõttes ja pidanud tahes-tahtmata täitma ka neid funktsioone, mis vallas peale pannakse. Ma

tahan öelda, seda, et põhimõtteliselt on kohalik omavalitsus maal eksisteerinud, ta on ainult tegutsenud teistes vormides ja teistmoodi, sest need 50 aastat pole riik huvi tundnud, kuidas maainimesed ära elavad. Inimesed on ise pidanud oma elu valitsema, hankima vahendeid, et korraldada lasteaia-, kooli-, teede-, hooldus- ja kõiki muid küsimusi, mis kuuluvad ühe korraliku kohaliku omavalitsuse kompetentsi. Ta on edasi elanud, tal pole ainult seda nime olnud. Sellepärast meil ei olegi seda nime nii väga vaja, tähtis on, et omavalitsus saab funktsioneerida põhiseaduse alusel. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Kork, palun.

T. Kork: Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid, eelkõige lugupeetud pr. Liia Hänni! Ma tahan siiralt tänada selle abi eest, mis te praegu meile osutasite. Me arutasime nelja inimesega, kes kirjutasid alla ühele nendest seaduseelnõudest - ma pean silmas seda kahepunktulist - Teie pakutud neljapunktilise variandi läbi ja jõudsime väga kiiresti sellisele järeldusele, et Teie pakutu on oluliselt parem kui meie poolt hääletusele pandud kahepunktiline. Me oleme kohe nõus võtma selle aluseks ja hakkama arutama ning ma usun, et me jääme ka selle juurde. Ma loodan umbes samasugust nõusolekut hr. Jürgensonilt ja siis me vabastaksime assambleesaali tänastest hääletamistest ja arutamistest. Aitäh.

Juhataja: Hr. Jürgenson, kas on põhjust, et VII toimkond koguneb näiteks 5 või 10 minutiks? Kas teeme vaheaja ja pärast vaheaega otsustame, mis saab edasi? Lugupeetud kolleegid, me jätkame tööd järgmisel kombel. Järgneb 10-minutine vaheaeg. VII toimkonnale on see töövaheaeg, toimub toimkonna koosolek. Ma palun, et sellest koosolekust võtaks osa ka pr. Liia Hänni. Me jätkame siin saalis kell pool neli, 10 minuti pärast.

V a h e a e g

Juhataja: Kell on 15.30. Pisike 10-minutine vaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele, teema kohaloleku kontrolli. Kohal on 24 assambleeliiget. Lugupeetud assambleeliikmed, me ootame, kuni saabub hr. Jürgenson, siis me saame tööd jätkata. Nii, hr. Jürgenson, palun kõnepulti. Palun öelda Assambleele, mis tulemustega lõppes VII toimkonna koosolek.

K. Jürgenson: Aitäh. VII toimkonna koosolek lõppes oodatud tulemustega. Me töötame edasi Liia Hänni antud tekstiga. Kahest paragrahvist sai 8 asemel 4 paragrahvi. Ma tänan teid.

Juhataja: Naised on järjekordselt päästnud maailma, sealhulgas ka Assamblee. Kas meil on põhjust jätkata nende nelja paragrahvi arutelu, mida luges ette kolleeg Hänni, või jääb see järgmiseks korraks? Hr. Jürgenson, palun.

K. Jürgenson: Ma arvan, et seda on mõtet teha järgmine kord.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, toetudes hr. Jürgensoni ettepanekule, lõpetame sellega ka VII toimkonna aruande 1. osa arutamise. Meie eilse ja tänase istungi päevakord on sellega ammendatud ja jääb üle vaid ette lugeda mõned teadaanded. Palun kõigi kolleegide tähelepanu!

Kõigepealt tuletan meelde, et eilse istungi alguses tegi juhatus teatavaks toimkondade juhtide kooskõlastatud otsuse, et ettepanekute ja kriitiliste märkuste esitamise tähtaega on edasi lükatud järgmise nädala reedeni, s.o. 8. novembrini kella 14-ni. Sellisest tähtaja pikendamisest tuleneb see, et Assamblee kõigil liikmetel on võimalik selle nädala lõpus ja järgmisel nädalal kuni reedese päevani teha kõigile toimkondadele omapoolseid ettepanekuid ja märkusi.

Teiseks. Juhatusel istungil arutati - otsust küll veel vastu ei võetud - vajadust fikseerida toimkondade aruannetel ka ekspertide seisukoht. Ma palun kaaluda ettepanekut, et teise lugemise lõppemisel oleksid redaktsioonis, mis kajastab teise lugemise tulemusi, toimkondade töötulemused kinnitatud ekspertide allkirjadega ja vajadusel lisatud nende eriarvamus.

Kolmandaks. Ka eilsel ja tänasel istungil võisime kõik kogeda, et toimkondade töö väljund, materjalid, mis meile kätte anti, olid väga erinevad. Ma tuletan

meelde kokkulepet, mille on aktsepteerinud kõik toimkonnad, et assambleeliikmetele tuleb välja jagada ettepanekute ja märkuste loetelu, kus on märgitud nende läbivaatamise tulemus. Vastavate peatükkide tekst tuleb esitada kujul,, nagu seda aktsepteerib toimkond, ja kui on vaja viia läbi hääletamisi, siis oleks kena, kui toimkonnad fikseerivad hääletatavad küsimused samuti oma aruandes.

Kas on võimalik täna leppida kokku nii, et järgmine kord, nädala pärast kõik toimkonnad peavad kokkuleppest kinni ja kõigil assambleeliikmetel on võimalik teha tööd selliste materjalide alusel? Kas mõni toimkond protestib? Ei näe.

Samuti oli meil toimkondade juhtidega selline kokkulepe, et kolmapäeval, hiljemalt neljapäeva hommikul tulevad toimkondadelt materjalid meie kantseleisse pr. Anu Laido kätte, et neid vajalikul viisil trükkida ja paljundada. Ka sellest kokkuleppest ei ole kinni peetud ja te kindlasti panite tähele, et mõnede toimkondade materjalid jagati välja tänasel istungil, osa eilsel istungil. Neid materjale ei ole välja jagatud hilinemisega mitte sellepärast, et pr. Laido ei jõudnud neid trükkida ja paljundada, vaid sellepärast, et neid ei esitatud õigeaegselt.

Juhatusel istungil tehti toimkondade juhtidele ettepanek moodustada hiljemalt järgmise nädala istungil redaktsioonitoimkond kas toimkondade juhtidest või toimkondade poolt volitatud toimkonnaliikmetest. Ma

palun, et toimkonnad kaaluksid läbi sellise redaktsioonitoimkonna moodustamise võimaluse. Kui üks või teine toimkond leiab, et tal ei ole võimalik või vajalik omapoolset esindajat redaktsioonitoimkonda esitada, siis ei ole ka midagi katki. Redaktsioonitoimkond saab sel teel lihtsalt väiksemaarvulisem. Juhatusel oli ettepanek, et see redaktsioonitoimkond peaks töötama käsikäes Assamblee ekspertkomisjoniga. Tuletan meelde, et selles olid härrad Rebane, Uibopuu, Kiris ja Kross. Redaktsioonitoimkond ja ekspertkomisjon peaksid tegema ära suute töö ülejäärgmisel nädalal ja jõudma 15. novembriks nii kaugele, et Assambleel on võimalik otsustada teise lugemise lõpetamine juba lõppredaktsiooni alusel. See oleks ühtlasi ka teise lugemise lõppemise formaalne kriteerium. Niisiis ootab juhatus toimkondadelt ettepanekuid vajaduse kohta moodustada selline redaktsioonitoimkond, selle koosseisu kohta, ja kui on soovitusi selle toimkonna töö korraldamiseks, eeskätt ülejäärgmisel nädalal, see on siis 8. novembrist kuni 15. novembrini, siis ka selle kohta.

Suur tänu teile. Nüüd ma annan sõna toimkondade esimeestele, kui neil on teadaandeid organisatsioonilistes küsimustes.

I. Hallaste: Aitäh, hr. juhataja, ma paluksin III toimkonna liikmetel tulla 10 minuti pärast, s.o. kell 15.50 toimkonna koosolekule ruumis 111.

Juhataja: Aitäh. Hr. Kask, palun.

P. Kask: IV toimkonna istung toimub ruumis 155 10 minuti pärast. Tänan.

Juhataja: Hr. Jürgenson, palun.

K. Jürgenson: VII toimkond võiks koguneda kella neljaks hr. Ristkoki kabinetti. Aitäh.

Juhataja: Pr. Endre, palun.

S. Endre: Kuna hr. Rumesseni pult ei tööta, siis ta palub mul edasi öelda II toimkonnale, et toimkond koguneks 5 minuti pärast teada ja tuntud ruumis. Aitäh.

Juhataja: Aitäh. Hr. Rätsep, palun.

J. Rätsep: Ma kordaksin veel üle kõigile VI toimkonna liikmetele, et me koguneme reedel, enne plenaa-ristungit kell 10 eetikakomisjoni toas 257. Tänan.

Juhataja: Hr. Salum, palun.

V. Salum: I toimkonna liikmetel palun koguneda 5 minuti pärast tuppa 111.

Juhataja: Aitäh. Sellega on ka teadaanded ette loetud. Suur tänu teile kõigile, et te väsitava tööpäeva lõpuni vastu pidasite! Head nädalavahetust. Toimkondadele head töötamist! Kohtume nädala pärast täiskogu istungil.